דערוואכונג

באריס קאדער

באָריס קאַדער

דערוואַכונג

אַ דראַמע אין 3 אַקטן
פון דעם אידישן לעבן
אין נאַצי־דייטשלאַנד

שער־בלאַט פון טאָדרעס געלער

אויפפירן און איבערזעצן — נאָר
מיט'ן שריפטלעכן הסכם פון מחבר.

דאָס ליד „פאַרליר ניט די האָפנונג" (אין
סוף פון בוך) דריקט אויס די שטימונג,
מיט וועלכער ס'איז באַהערשט דער לעצ־
טער אַקט פון „דערוואַכונג".

COPYRIGHT 1939, BY BORIS KADER

פאַרלאַג „אַרבעטער וועלט" — שיקאַגאָ
1939

פונם פאַרלאַג...

מיט דער דערשיינונג פון „דערוואַכונג" פון דר. באָריס קאַדער ברייגגן מיר ניט אַרויס קיין פּנים חדשות פאַר דער ליטעראַרישער וועלט. אין אייראָפּע זיינען שוין פון אים דערשינען פילע נאָוועלן און דערציילונגען אין רוסיש, אידיש און דייטש. אייניקע פון זיינע דראַמען זיינען אויפגעפירט געוואָרן אף דער רוסישער און אידישער בינע מיט אַ גאַנץ באַדייטענדן דערפאָלג. ער האָט זיך אויך באַטייליקט אין פילע צייטונגען און זשורנאַלן אונטער זיין נאָמען אויך אונטער פאַרשידענע פּסעוודאָנימען.

דאָ אָבער, אין אַמעריקע, איז דר. קאַדער יאָ אַ פּנים חדשות — דאַרום די איינלייטונג.

דר. באָריס קאַדער איז געבוירן אין רוסלאַנד (איצט ליטע). ער האָט שטודירט יוריספּרודענץ אין פּעטערבורגער אוניווערסיטעט און אַרכעאָלאָגיע אין קייזערלעכן אַרכעאָלאָגישן אינסטיטוט. ער האָט גראַדואירט פון אוניווערסיטעט אין 1914 מיט אַ דיפּלאָם פון ערשטן ראַנג.

דר. קאַדער האָט זיך ניט באַגרעניצט נאָר מיט ליטעראַרישער און יוריסטישער אַרבעט. ער איז געווען געזעלשאַפטלעך אקטיוו. ער האָט זיך ברייט־האַרציק און וואַרעם אָפּגערופן אַף די גרויסע באַדערפנישן פון דער צייט. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון באַדייטענדע האָנאָראַרן פאַר אייניקע פון זיינע ליטעראַרישע ארבעטען, אָפּגעבענדיק זיי אין גאַנצן לטובת פאַרשידענע פאָנדן.

דער פּאָליטישער „רויטער קרייץ", וועמענס צוועק איז געווען צו העלפן אין דער צאַריסטישער רוסלאַנד פּאָליטישע געפאַנגענע אין טורמעס און פאַרשיקטע אין סיביר, האָט אין 1917, נאָך דער רעוואָלוציע, געגרינדעט אַ

פאָנד פאַר די אַמניסטירטע פּאָליטישע קעמפער. דער דאָזיקער פאָנד האָט אַרויסגעגעבן אין צענדליקע טויזענטער עקזעמפּליארן קאַדער׳ס א ביכל, וואָס האָט אריינגעבראַכט אַ גרויסע סומע דעם דערמאָנטן פאָנד.

קאַדער׳ס ליטעראַרישע ארבעטען האָבן באַרייכערט מיט באַדייטענדע געלד־סומען אויך אַנדערע פאָנדן:

„פאַר פאַרשפּרייטן בילדונג צווישן דעם פאָלק,"

„פאַר די הונגער־ליידענדע אין וואָלגאַ־געגענט,"

„פאַר די אידישע קרבנות פון פּאָגראָמען אין אוקראַינע."

פילע יאָרן האָט דר. קאַדער געלעבט אין דייטשלאַנד, זייענטיק פאַרבונדן מיט דעם דאָזיקן לאַנד מיט פילע פעדים — אקאדעמישע (ער האָט שטודירט אין די אוניווערסיטעטן פון לייפּציג און בערלין), געזעלשאפטלעכע און ליטעראַרישע (ער האָט געשריבן אין פאַרשידענע דייטשע און דייטש־אידישע צייטונגען און זשורנאַלן).

אַ טייל פון זיינע דערציילונגען פון אידישן לעבן איז דערשינען אין דער דייטשער שפּראַך אין אַ זאַמעל־בוך און איז אויפגענומען געוואָרן מיט גרויס באַגייסטערונג פון דער גאַנצער אידיש־דייטשער פּרעסע. באַרימטע שרייבער, אויך פון דער ניט אידישער וועלט־ליטעראַטור, האָבן געלויבט און אַנערקענט די ווערטן פון קאַדער׳ס שאַפונגען. זיין בוך „לאַכען און וויינען" איז איינס פון די פיל געלייענטע ביכער פון דעם דייטשן אידענטום.

די נאַצי־רעגירונג פאַראורטיילט קאַדער׳ס ליטעראַרישע טעטיקייט אַלס „שטאַטס־פיינדלעכע" און שיקט אים אַרויס פון דייטשלאַנד.

די פראַגען, וועלכע דר. קאַדער שטעלט אַרויס און באַהאַנדעלט אין זיין בוך „דערוואַכונג", וועלכן מיר האָבן גע־

פונען פאר זייער נויטיק ארויסצוגעבן, זיינען אָנגעווייטאָגטע אין אונזער אידישן לעבן.

דר. קאַדער גיט אונז ניט קיין פאַרטיקען „רעצעפּט", ער פאַרענטפערט ניט איינצעלנע פראַגען, ער גיט ניט קאָנקרעטע אָנווייזונגען אין דעם אָדער יענעם פאַל. פאַר אים איז וויכטיק די אינערלעכע דערוואַכונג פון אידן, וועלכע זיינען גאַנצע דורות געווען אָפּגעריסן פון זייער וואָרצל, געשטאַנען ווייט פון זייער קוואַל. די דערוואַכונג, וועלכע ער מאָלט אונז אזוי הארציק, אזוי וואַרעם, פירט צו אַ נייעם לעבן, צו נייע קאַמפן, צו נייע נצחונות!

דר. קאַדער גלויבט אין די דערוואַכטע כחות און לאָמיר צוזאַמען מיט אים גלויבן:

ס'לעבט האָס אידיש פאָלק!

חוץ די פאַרשידענע קוואַליטעטן, וועלכע דר. קאַדער'ס בוך פאַרמאָגט, חוץ דעם, וואָס מיר באַקענען זיך מיט דעם פאַמיליען־לעבן פון די דייטשע אידן, חוץ דעם, וואָס דאָס בוך וועט געבן די צוקינפטיקע היסטאָריקער אַ בילד פון דער היינטיקער שרעקלעכער עפּאָכע, מוז דאָס בוך פון דר. באָריס קאַדער דינען אַלס אַ מוסר השכל פאַר אונז, אידן, אין אַלע לענדער, וואו מיר לעבן!

אין דעם זין און אין דעם גייסט האָבן מיר דעם גרויסן כבוד און פאַרגעניגען ברייגגען צו אייך, לעזער פון אידישן וואָרט, — די „דערוואַכונג".

פאַרלאַג "אַרבעטער וועלט"—שיקאַגאָ.

„קאמף מאכט לעבעדיק,
קאמף פארהארטעוועט,
קאמף גיט מוט!
איז קאמף געפינט מען זיך,
איז קאמף דערהויבט מען זיך,
איז קאמף שלאגט הייס דאס בלוט!"

צום לעזער...

דער פּראָצעס פון אינערלעכן דערוואַכן איז זייער קאָמפּ־ליצירט.

דער דאָזיקער פּראָצעס איז פאַרבונדן מיט אַ שווערער, אָפטמאָל זייער לאַנגער, אינערלעכער ארבעט — ארבעט פון זוכן, גריבלען, פון אַראָפּלאָזן זאַך אין די טיפסטע טיפעניש פון אַ פאַרבלאָנדזשעטער, צעריסענער, מידער, פאַרצווייפעלטער, אומצופרידענער, צערשפּליטערטער און געפּייניקטער נשמה, כדי אויפהויבן זי, די נשמה, אין די הויכע הויכקייטן...

אַ מענטש, וועלכער מאַכט דורך אַזאַ אַרבעט, האָט פאַר זיך אַ שווערן וועג, אַ דערנער־וועג: רעווידירן, דורכזעהן זיין פריערדיקן לעבן, מאַכן אַ חשבון הנפש, אַ אינער־לעכן באַלאַנס, איבערשאַצן פון דאָס ניי אַלע ווערטן, צע־רייסן די פעדים, וועלכע האָבן אים פאַרבונדן מיט׳ן עבר, מאַכן אַ סך הכל מיט דער פאַרגאַנגענהייט, חרוב מאַכן דאָס, וואָס איז פריהער געווען טייער און הייליק, אויס־קאָרענייען דאָס, וואָס דורות לאַנג איז געווען אַזוי טיף פאַרוואָרצעלט, אַראָפּוואַרפן פון זיך אַלע פריהערדיקע געוויינהייטן, אָן רחמנות אָפּהאַקן די צווייגן, אַף וועלכע דער מענטש האָט זאַך נאָך געהאַלטן, און אַף די חורבות אויפבויען אַ נ י י ע ם לעבן, אָנפילן דאָס לעבן מיט אַ נ י י ע ם גלויבן, מיט נ י י ע האָפנונגען פאַר נ י י ע קאַמפן, נ י י ע נצחונות...

דורך געהיימע, אינערלעכע קאַנאַלן גייט די דאָזיקע אַרבעט.

גליקלאך איז דער, וועלכער האָט דורכגעשלאָגן דעם וועג און איז אַרויס אַ זיגער! . . .

אַנדערע בלייבן אָבער אין מיטן וועג, מיט אַ פּוסטקייט אין האַרצן . . . וואוהין? . . .

און אַנדערע גייען אַרום דאָס גאַנצע לעבן דורך די ברייטע און לאַנגע גאַסן פון דער וועלט אין אַ אינערלעכן כאַאָס, אינערלעכן תהו ובהו, אין אַ אייביקן זוכן... זיך זעלבסט...

דאָס בוך, וואָס ליגט פאַר אייערע אויגן, מיינע ליבע לע־זער, איז פון דעם לעבן פון די אידן אין נאַצי־דייטשלאַנד. די דייטשע אידן אין זייער באַדייטענדער מערהייט האָבן זיך דורות לאַנג געפילט אַלס דייטשן. זיי זיינען געווען מיט דער מיינונג, דאָס ס׳איז איבערהויפּט ניטאָ אַ אידיש פאָלק, אַ אידישע נאַציע, נאָר אַ רעליגיעזע געמיינשאַפט — אַ בונד פון מענטשן, וועלכע געהערן צו איין און דעם זעלבן רעליגיעזן גלויבן; אין ד ע ם פאַל צו משה רבינו׳ס גלויבן. דער חילוק פון די דאָזיקע דייטשן פון זייערע אַנדערע דייטשע שכנים ליגט אין דער ר ע ל י ג י ע: ווען די לעצטע גייען אין די קירך אָדער אין אַנדערע „גאָטעס־הייזער״, גייען זיי, די דייטשן פון משה רבינו׳ס גלויבן, אין די סינאַגאָגע, אין טעמפּל. און אָט אַזוי, ווי ס׳זיינען פאַראַן דייטשן פון פּראָטעסטאַנטישער, קאַטאָלישער, בודהיסטישער אָדער מאַכמעדאַנישער אמונה, זיינען אויך פאַראַן דייטשן פון משה רבינו׳ס גלויבן.

אין דעם דענקען און פילן זיך אַלס הונדערט־פּראָצענטיקע דייטשן—האָבן אין דייטשלאַנד געלעבט אידן פילע דורות.

דער נאַציזם האָט איבערגענומען אין דייטשלאַנד די מלוכה־מאַכט, און בין לילה זיינען אַ ל ע „דייטשן פון משה

רבינו׳ס גלויבן״ געשטעמפּעלט געוואָרן אַלס אידן! גזירות האָבן זיך אנגעהויבן שיטן פון אַלע זייטן. דער טעראָר האָט געבושעוועט אכזריות׳דיק און ברוטאַל. דער באָיקאָט, עקאָנאָמישער און געזעלשאפלעכער, האָט זיך פאַרשטאַרקט. ס׳זיינען געקומען די גרויסע ״רייניקונגען״ און אידן זיינען אַרויסגעשטויסן געוואָרן פון זייערע קול־טורעלע און ווירטשאַפטלעכע פּאָזיציעס, וועלכע זיי האָבן אָנגעהאַלטן צענדליקע יאָרן. די נאַצי האָבן חרוב געמאַכט דאָס, וואָס אידן האָבן אויפגעבויט מיט הונדערטע יאָרן צוריק און געמאַכט דייטשלאַנד אַ נאָמען אין דער וועלט. ס׳איז געקומען אַ ״גיוויטער, אַ שטורעם־ווינט״, ווי עס דריקט זיך אויס איינער פון די פּערזאָנען אין דעם דאָזיקן בוך — דער אַדוואָקאַט פראַנץ לעווענטאַל — און ביי די דייטשע אידן האָט זאַך אנגעהויבן דער פּראָצעס, פון וועלכן איך האָב גערעדט אין ערשטן קאַפּיטל פון מיין הקדמה — דער פּראָצעס פון דערוואַכונג...

נאַטירלעך, ניט ביי אַלע מענטשן קומט די דערוואַכונג אין איין און דער זעלבער צייט, אַף איין און דעם זעלבן אופן.

ביי דער ליידי פיצדזשעראלד, צום ביישפּיל, האָט גענומען אַ זייער לאַנגע צייט ביז זי האָט דערוואַכט צום אידענ־טום: זי איז איצט אַלט 80 יאָר!

ליידי פיצדזשעראלד געהערט צו דער העכסטער אריסטאָ־קראַטיע פון ענגלאַנד. זי געפינט זיך אין פריינדשאַפט־לעכע באַציהונגען צו די טשעמבערליינס, וועלכע זיינען אָפטע געסט אין איר שלאָס. זי שטעהט אויך נאָהנט צו די קעניגלעכע פאַמיליע. איר מאַן איז געווען אַ קריסט און אירע קינדער געהערן צו דער אַנגליקאַנער קירך.

אָט די אַלטע, 80־יאָריקע, ליידי איז איצט געקומען צו איר פאָלק, צו אירע ברידער!

מיט לייב און לעבן האָט זי זיך אריינגעוואָרפן אין א גרויסע הילף־אַקציע פאַר ארץ ישראל און פאַר די אידישע פליכטלינגע. אין אַ קורצער צייט האָט זי באוויזן אַ גוואַל־דיקן אויפטו. זי האָט געגרינדעט דעם "גאָלדענעם פאָנד", וואוהין עס פליסען פון אַלע טיילן פון ענגלאַנד גרויסע געלדער און ווערטפולע חפצים. די איבערגעגעבענקייט פון דער זקנה צום אידישן פאָלק דינען אַלס אַ מוסטער פאַר פילע אידישע מענטשן.

פאַר די דערוואַכונג פון ליידי פיצדזשעראלד האָבן זיך גע־פאָדערט פילע יאָרן . . .

ביי דעם גענעראַל פון דער דייטשער אַרמיי, וועגן וועלכן איך וועל באַלד ריידן, האָט די דערוואַכונג גענומען א סך ווייניקער צייט, ווי ביי דער ליידי פיצדזשעראלד.

אין בערלין האָט מען מיר דערציילט פון אַ אַלטן, פאַר־דינסטפולן גענעראַל פון דער דייטשער אַרמיי, וועלכער האָט זיך באַרימט געמאַכט אין דייטשע מלחמות. די נאַציס האָבן אויסגעפונען, דאָס זיין באָבע איז געווען אַ אידישקע. דער גענעראַל זעלבסט האָט אָפּגעלעבט זיינע גאַנצע יאָרן און ניט געהאַט קיין שום אַנונג, דאָס אין זיינע אָדערן פליסט אידיש בלוט.

דער גענעראַל האָט געמוזט רעזיגנירן פון זיין אַמט. ער האָט באַלד אנגעגעבן אַ בקשה צו דעם "רייכספער־באַנד פון אידישע פראָנטסאָלדאַטן": איך בין אַ סאָל־דאַט. געדינט ערלאַך און טריי מיין דייטשן פאָטערלאַנד, אָפּגעבענדיק אים מיין גאַנץ לעבן. דאָס פאָטערלאַנד האָט מיך ארויסגעוואָרפן. און אזוי ווי מ׳האָט מיך געמאַכט

פאַר אַ אידן, ווײַל איך זיך געפינען צווישן אײַך, מײַנע ברידער, וועלכע איך האָב ביז איצט ניט געקענט, און טרײַ, ווי אַ סאָלדאַט, דינען מײַן אידישן פאָלק.

ניט שטענדיק גײַט דורך אזוי גלאַט די דערוואַכונג. זי פירט אויך צו קאַטאַסטראָפען.

שרײַבענדיק די צײַלן, קומט מיר אָפּ׳ן זכרון די פּיעסע „איוואַנאָוו" פון דעם גרויסן רוסישן שריפטשטעלער און דראַמאַטורג — אַנטאָן פּאַוולאָוויטש טשעכאָוו.

דער העלד פון דער דאָזיקער דראַמע — ניקאָלאַי אַלעק־סײַעוויטש איוואַנאָוו — האָט זיך פאַרפּלאָנטערט אין זײַן פּערזענלעכן לעבן, פאַרבלאָנדזשעט, אויסגעגליטשט און וואָס ווײַטער געגאַנגען אַראָפּ באַרג . . . ער האָט מער ניט געקענט אויסהאַלטן זײַן גײַסטיקע ירידה און ער האָט זיך גענומען דאָס לעבן.

ווען דער רעוואָלווער איז שוין געווען אין זײַן האַנט, גרײַט אויסצושיסן, האָט ער אויסגעשריען:

— עס האָט דערוואַכט אין מיר דער פריערדיקער איוואַ־נאָוו . . .

דאָס איז געווען זי י ן דערוואַכונג . . .

אסקאָלי, דער קאָמאַנדיר פון אַ איטאַליענישן פאָלק אין פלאָרענץ, זיצט אין זײַן אָפיס, פאַרטיפט אין דינסט־אַר־בעט. מ׳ברײַנגט אים אַ באַפעהל, דאָס ער זאָל זיך אָפּזאָגן פון זײַן אַמט, ווײַל ער איז אַ איד.

דער פּאָלקאָווניק אַסקאָלי האָט אַרויסגערופן צו זיך זײַן אדיוטאַנט און געגעבן אים אַ פּריקאַז, דאָס ער זאָל אויס־

שטעלן דעם פאָלק פאַר אַ פּאַראַד, לויט אַלע מיליטערישע כּללים.

ווען דער פאָלק איז שוין געשטאַנען, און די טענער פון באַראַבאַן האָבן אנגעזאָגט, דאָס דער פּאַראַד הויבט זיך אָן, האָט זיך דער אידישער פאָלקאָווניק אסקאָלי געווענדעט צו זיינע קאַמף־חברים:

— אָפיצערן, סאָלדאַטן! איך זעגן זיך מיט אייך. איך פאַרלאָז אייך נאָכדעם, ווי איך האָב פילע יאָרן געדינט טריי און ערלאַך. טראָגט זשע אין אייערע הערצער די זעלבע ליבע צו אונזער פאָטערלאַנד, ווי איך.

ער איז צוגעגאַנגען צו דער פאָן, האָט באַהאַלטן זיין געזיכט אין אירע פאַלטן און האָט זיך דערשאָסן . . .

דאָס איז געווען ז י י ן דערוואַכונג . . .

די נאַצי־מגפה האָט אכזריות׳דיק געריבט ביי אונזער פאָלק אפולע לעבענס!

פילע דייטשע אידן האָבן געמאַכט אַ סוף מיט זייער לעבן . . .

זעלבסטמאָרדן אין דייטשלאַנד, זעלבסטמאָרדן אין אַנדערע לענדער, וואוהין דאָס שיקזאַל האָט זיי פאַרוואָרפן... ניט קענענדיק איבערלעבן די מורא׳דיקע קאַטאַסטראָפע און זייער פערזעגלעכן חורבן, ניט האָבנדיק מער קיין כח צו קעמפן, מידע און פאַרצווייפעלטע, פאַרלאָזן זיי דאָס לעבן . . .

דאָס איז ז י י ע ר דערוואַכונג . . .

. . . און שטעהנדיק אין געדאנקן ביי זייערע הייליקע קברים, בויגן מיר, אין טיפן ווייטאָג און שטילן שמערץ, אונזערע קעפּ . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

מיינע פריינד, די פּערזאָנען פון מיין פּיעסע—מיט וועלכע איך וועל אייך, מיינע ליבע לעזער, באַלד באַקענען, און וועלכע, איך האָף, וועלן ווערן אויך אייערע פריינד, זיינען דערוואַכט צום לעבן!

זיי לעבן און וועלן לעבן!

א טייל גייט נאָך ארץ ישראל, און, אלס חלוצים, בויען א ניי עם לעבן, אַף ניי ע יסודות.

פילע גייען אין אַנדערע לענדער, אָנצוהויבן א ניי ע ם האָרעפּאַשנעם לעבן

און אַנדערע בלייבן אין דייטשלאַנד, קעמפן פאַר אַ בע־סערע צוקונפט פאַר אַלע מענטשן, פאַר דאָס אידיש פאָלק. עס בלייבן דאָרט מענטשן, וועלכע טראָגן מיט שטאָלץ די געלע לאַטע . . .

פון דער טיפקייט פון אונזער האַרצן ווינטשן מיר זיי: געבענטשט זאָלן זיין אייערע הענט, געשטאַרקט — אייערע כחות,

געקרעפטיקט — אייער גייסט!

און צו די פון אונזערע פריינד, וועלכע שמאַכטן אין די דייטשע טורמעס און קאָנצענטראַציע־לאַגערן, און צו די, וועלכע טראָגן זיך איבער אַלע וואַסערן פון דער וועלט,

איבער פעלדער און וועלדער, טאָלן און בערג, זוכנדיק אַ אָרט פאַר׳ן אויסגעמאַטערטן קערפּער און געפּייניקטן גייסט, שיקן מיר זיי אונזער טיפן גלויבן און באַגייס־טערטן וואונטש:

די שוואַרצע נאַכט, ווי לאַנג זי זאָל ניט זיין, גייט אוועק. עס קומט אַ ליכטיקער מאָרגן . . .

די ערשטע שטראַלן, די אָנזאָגער פון דעם זונען־אויפגאַנג, זיינען שוין דאָ . .

קאָפּ הויך!

באָרים קאַדער

פּ. ס.

אַ פּאָר ווערטער וועגן זיך זעלבסט:

איך האָב פילע יאָרן געלעבט אין דיישלאַנד און כמעט 5 יאָר אונטער דעם נאַצי־רעזשים. איך האָב דאָרט געטיילט דעם שווערן גורל מיט מיינע אַנדערע שיקזאַל־חברים.

די דאָזיקע פּיעסע האָב איך געשריבן מיט בלוט פון מיין האַרצן. דאַריבער, האָף איך,וועט זי געפינען דעם נאָהנסטן וועג צו דעם לעזערס האַרצן.

ב. ק.

שיקאַגאָ, איל., אווגוסט 10טער, 1939.

מיט ליבע און טיפן ווייטאָג
געווידמעט צו מיינע פרייִנד
אין דייטשלאַנד, וועלכע טראָגן
מיט שטאָלץ די געלע לאַטע...

דערוואַכונג

פערזאָנען:

פראַנץ לעווענטאַל, אַדוואָקאַט — — — — — — — — — — — 55 יאָר
מאַרטאַ, זיין פרוי — — — — — — — — — — — — — — — — 48 "
ווערנער, זייער זון, אוניווערסיטעט סטודענט — — — — — — 22 "
גרעטע, זייער טאָכטער, אוניווערסיטעט סטודענטין — — — 20 "
האַנס, זייער זון, שילער פון רעאַל־שול — — — — — — — 18 "
קאָנסטאַנצע, זייער טאָכטער — — — — — — — — — — — 27 "
לאָרע, פראַנץ לעווענטאַלס פּלימעניצע, אוניווערסיטעט סטודענטין 20 "
קורט, ווערנער'ס אַ חבר — — — — — — — — — — — — — 23 "
עריך, האַנס'עס אַ חבר — — — — — — — — — — — — — 18 "
טרודע, גרעטע'ס אַ חבר'טע — — — — — — — — — — — — 21 "
אַדאָלף, אַ פריינט פון די לעווענטאַלס — — — — — — — — 28 "
אָבער־קאַנטאָר, חזן און לערער — — — — — — — — — — 35 "
לאָטע, דינערין ביי די לעווענטאַלס — — — — — — — — — 32 "
נאַציס אין ברוינער אוניפאָרם.

אָרט פון דער האַנדלונג — דייטשלאַנד.

צייט פון דער האַנדלונג:

ערשטער אַקט — ווינטער, 1932, עטליכע וואָכן איידער די נאַצי האָבן איבערגענומען די מאַכט אין דייטשלאַנד.

צווייטער אַקט — חנוכה, 1933

דריטער אַקט — אין שפּעטערדיקע יאָרן.

ערשטער אַקט

א רייך־מעבלירט צימער ביי דעם אַדוואָקאַט פראַנץ לעווענטאַל. עס שטייט אַ גרויסער באַפּוצטער ווייַנאַכטס־בוים (קריסטמעס־טרי). פראַנץ לעווענטאַל און זיין פרוי דרייען זיך אַרום דעם בוים, באַשעפטיקן זיך מיט די קליינע זאַכן, וועלכע הענגען אויף דעם דעקאָרירטן בוים, קוקן אויף די מתנות, וועלכע זיי האָבן צוגעגרייט פאַר די קינדער. אין דעם צימער שטייט אַ שיין־געדעקטער טיש צום יום־טוב מאָלצייט. די ראַדיאָ אָדער אַ רעקאָרד שפּילט „שטילע נאַכט, הייליקע נאַכט".

(פראַנץ לעווענטאַל און זיין פרוי מאַרטאַ)

פראַנץ:

דו געדענקסט, מאַרטאַ, ווי מיט דרייסיק יאָר צוריק אינם היינטיקן הייליקן אָוונט האָסטו מיר געגעבן דעם ערשטן קוש?

מאַרטאַ:

דו האָסט, מיין ליבער, אַ שלעכטן זכרון. דעם ערשטן קוש האָסט דו מיר געגעבן, ניט איך דיר.

פראַנץ:

אַ וויכטיקייט, ווער וועמען האָט געגעבן דעם ערשטן קוש. די הויפּט־זאַך — מיר האָבן זיך געקושט.

מאַרטאַ:

און געטרוימט. דרייסיק יאָר זיינען שוין פאַרביי. שרעקלעך!

פראַנץ:

צוליב די טאָג־טעגלעכע זאָרגן, האָוועניש און יאָגעניש, פאַרגעסט מען די וויכטיקסטע פּאַסירונגען פון פערזענלעכן לעבן. קומט אָבער אַ יום־טוב, דערמאָנט מען זיך און מ'מאַכט אַ באַלאַנס, וועלכער...

מאַרטאַ:

שטימט ניט, ווילסטו זאָגן, פראַנץ?

פראַנץ:

ניין, ניט נאָר דאָס. פאַרשטייסטו, מאַרטאַ, מ׳קוקט זיך אַרום און מ׳זעט, אַז אַלץ ליגט צוריק, הינטער דיר, אין דער פאַר־גאַנגענהייט... פאַרביי... אַלץ איז פאַרביי...

מאַרטאַ:

יע, דאָס לעבן שטייט ניט אויף איין אָרט. עס גייט מיט שנעלע טריט.

פראַנץ:

קענסט זיך דערמאָנען: אונזער פאַרלאָבונג, אונזער חתונה, אונזער האָכצייט־רייזע... אָט, דאַכט זיך, נעכטן איז דאָס גע־ווען. אין אמת׳ן אָבער זיינען שוין דרייסיק יאָר איבערגעלאָפן... דרייסיק יאָר!... (זיפצט)

מאַרטאַ:

וואָס זיפצסטו, פראַנץ! מיר זיינען גאָט צו דאַנקען געזונט, רייך, און האָבן גוטע קינדער.

פראַנץ:

יע, קוק אָבער מיך אָן, און קוק זיך אָן. מיר זיינען אַלט געוואָרן. די קינדער... ווייניק טרערן האָסטו פאַרגאָסן, ווייניק נעכט האָבן מיר ניט דערשלאָפן, ביז מיר האָבן זיי אויפגעהאָדעוועט, אויף די פיס אַוועקגעשטעלט. און איצט .. ווייניק זאָרגן פאַר־שאַפן זיי אונז איצט! קאָנסטאַנצע, ווערנער... (פון נעבן־צימער הערט מען, ווי מ׳שפּילט אויף אַ פידל אַ אידיש ליד)

דו הערסט, מאַרטאַ, ווידער אַ אידיש ליד! דער בחור איז ווירק־לעך משוגע.

מאַרטאַ:

וואָס האָסטו זיך צוגעטשעפּעט צו די קינדער? קאָנסטאַנצע איז

א פיינער, גייסטרייכער, ענערגישער מענטש, און שיין איז זי ווי די זון. זי וועט שוין איר וועג אין לעבן געפינען.

פראַנץ:

דו ביזט דאָך שטענדיק דער אדוואָקאַט. מיט וואָס וועסטו אָבער ווערנערין פאַרטיידיקן? זעט מען אים ווען אינדערהיים? שטענ־דיק פאַרנומען··· שטענדיק באַשעפטיקט מיט אידישע (אי־ראַניש) זאַכן. חלוצים, ציוניזם; א גאַנצער רעדל־פירער!

מאַרטאַ:

שטאָלץ מוזן מיר זיין מיט ווערנער'ן! זע נאָר, ווי אַלע זיינע חברים פאַרערן אים, מיט וואָס פאַר א רעספּעקט אַלע באַציען זיך צו אים. וואָס פאַר א שיינעם נאָמען ער האָט! פראַנץ, איך בעט דיך: לאָז אים גיין זיין וועג!

פראַנץ:

דו קענסט זאָגן וואָס דו ווילסט. דער בחור מאַכט מיך נערוועז. שטענדיק שפּילט ער פרעמדע לידער. איין וואָרט האָט ער נאָר אויף זיינע ליפּן: אידן, אידנטום, אָט טאַקע ווי אויף דער וועלט זיינען ניטאָ קיין אַנדערע פּראָבלעמען. איך פאַרשטיי ווערנער'ן איבערהויפּט ניט. איך וואָלט בלויז וועלן וויסן, וואָס טוט זיך ביי אים אין קאָפּ!

מאַרטאַ:

וואָס ווילסטו אייגנטלעך, פראַנץ? מיר זיינען דאָך אידן! זאָל ער גלויבן אין זיין זאַך.

פראַנץ:

אידן. גוט. וואָס וויל ער אָבער נאָך פון אונז? מיר גייען דאָך דריי מאָל אין טעמפּל צו די הייליקע פייערטעג, ראש־השנה און יום־כּפּור. מיר גיבן אויך גענוג געלט אויף די אידישע וואָל־טעטיקע זאַכן. וואָס נאָך דען? אָבער שטענדיק איז ער דאָ מיט זיין אידנטום! ביי יעדער געלעגנהייט קומט ער מיט זיינע אידן.

איך מוז דיר זאגן, מארטא, ער רייצט מיך דערמיט. אידנטום... דאס פארשטיי איך ניט, און — וויל עס ניט פארשטיין! מיר זיינען דייטשן... אין דייטשלאנד געבארן, דייטשלאנד איז אונזער פאטערלאנד! (שטעלט זיך געגן זיין פרוי און זינגט אונטער):

„נור אם רהיין דא מעכטע איך לעבען,
נור אם רהיין געבארען זיין,
וא די בערגע טראגען רעבען,
און די רעבען גאלדנען וויין".

מארטא:

(לייגט אירע ביידע הענט אויף זיינע אקסלען) דו האסט רעכט, מיין ליבער! וואס ווילסטו אבער פון ווערנער'ן? איך האב דיר שוין א סך מאל געזאגט: לאז אים צורו! דו מוזט מיך שטענדיק ערגערן? קיין אנדער צייט האסטו ניט געפונען, ווי איצט, איז הייליק־אוונט! מיר האבן וויכטיקערע זאכן, וועגן וועלכע מיר מוזן זיך דורכריידן. וואס זאגסטו, פראנץ, צו דער בלוזקע? איך האף, אז גרעטל וועט צופרידן זיין. אויך האנס'ן וועט זיין מתנה פיל פרייד פארשאפן. וואס טוט מען אבער מיט ווערנער'ן?

פראנץ:

זעסטו? וואס האב איך דיר פריער געזאגט? שוין ווידער ווערנער! דער בחור מאכט אונז שטענדיק זארגן! טו נאר א קוק: האנס און גרעטל זיינען גאר אנדערע קינדער!

מארטא:

אלע זיינען ביי מיר, גאט צו דאנקען, גוטע קינדער. אלע זיינען זיי ביי מיר טייער.

פראנץ:

אויך מיר זיינען זיי אלע טייער. אבער ווערנער!... קענסט זאגן וואס דו ווילסט!

מאַרטאַ:

(באַזאָרגט) וואָס טוט מען אָבער מיט דער מתנה, וואָס מיר האָבן פאַר אים געקויפט?

פראַנץ:

זאָרג זיך ניט, מאַרטאַ, ווען עס האַנדלט זיך וועגן נעמען אַ מתנה, זיי זיכער, אַז ער וועט שוין קומען.

מאַרטאַ:

דו מאַכסט אַ גרויסן טעות! דו קענסט ניט דיין זון! אַ שיינער טאַטע ביזטו! (קוקט אויפן זייגער) שוין צייט די קינדער זאָלן דאָ זיין. (קלינגט)

(די דינערין לאָטע קומט אַריין)

לאָטע:

גוטן אָוונט, גנעדיקע פרוי! גוטן אָוונט, גנעדיקער הער! וואָס ווינטשט די גנעדיקע פרוי?

פראַנץ און מאַרטאַ:

גוטן אָוונט, לאָטע! זייט אַזוי גוט, רופט אַריין די קינדער.

לאָטע:

פריילין גרעטל איז געגאַנגען נאָך פריילין לאָרע. זיי וועלן דאָ באַלד זיין. זאָל איך רופן די יונגע הערן?

מאַרטאַ:

ביטע!

(לאָטע אָפּ. פראַנץ און מאַרטאַ באַשעפטיקן זיך ווייטער מיט די מתנות)

(האַנס קומט אַריין)

האַנס:

גוטן אָוונט, פאָטער! גוטן אָוונט, מוטער! פראָעם פעסט!

פראַנץ:

פראָעס פעסט, מיין זון! פאַר דיר האָב איך אַ שיינע מתנה.

מאַרטאַ:

איך אויך, מיין קינד!

האַנס:

איך בין זייער נייגעריק!

פראַנץ:

וואַרט ביז אַלע וועלן קומען. האָב געדולד!

(גרעטע און לאָרע קומען אַריין מיט פּאַקעטן און בלומען אין די הענט)

גרעטע, לאָרע:

גוטן אוונט! אַ! ווי וואונדערבאַר זעט אויס דער בוים!

פראַנץ:

גוטן אוונט, מיינע דאַמען! וואָס עפּעס אַזוי שפּעט? וואו איז קורט?

לאָרע:

ער קומט באַלד.

גרעטע:

(אויפגערעגט) אַך, וואָס עס טוט זיך אין גאַס. די שטורם־קאַלאָנען מאַרשירן מיט זייערע פאָנען. און זייערע לידער. „ווען דאָס יודענבלוט פאָם מעסער שפּריצט". שרעקלעך!

פראַנץ:

(אויפגערעגט) שוויג, גרעטע. איך קאָן דאָס מער ניט הערן. (צו מאַרטאַ'ן) קלינג, איך בעט דיך. זאָל לאָטע קומען. (מאַרטאַ קלינגט, לאָטע קומט אַריין)

לאָטע:

ביטע, גנעדיקע פרוי!

מאַרטאַ:

(גיט איר אַ פּאַקעט, אין וועלכן עס ליגט אַ קלייד) דאָס איז פאַר אייך, לאָטע, פון מיין מאַן און פון מיר. מיר ווינטשן אייך פריילעכע ווייגאַכטן! (אַלע גיבן איר די האַנט, באַגריסן זי. אויך גרעטל, לאַרע, האַנס גיבן איר זייערע מתנות)

לאָטע:

(באַגייסטערט) אַך, וואָס פאַר אַ שיינע קלייד! וואונדערבאַר! אַ גרויסן דאַנק אייך, מיינע הערשאַפטן, פאַר אייער אויפמערק־זאַמקייט! איך ווינטש אייך אַלעמען פריילעכע ווייגאַכטן! (לאָטע אָפּ)

פראַנץ:

וואו איז ווערנער? (צו האַנס'ן) גיי, האַנס, ברענג אים. (האַנס אָפּ) (צו גרעטע'ן) נו, גרעטע, האָסטו אַ שיינע מתנה פאַר דער מוטער?

גרעטע:

(אַביסל אָנגעבלאָזן) אָבער, פאָטער, דו פאַרשעמסט מיך. וועגן אַזעלכע זאַכן פרעגט מען דאָך ניט!

לאָרע:

וואונדערבאַרע מתנות האָבן מיר פאַר דער טאַנטע און פאַר דיר, אָנקל פראַנץ.

(האַנס קומט אַריין)

האַנס:

(מיט אַן אומצופרידענער, פאַרדריסלעכער מינע) ווערנער וויל ניט פייערן היינטיקן אָוונט. ער זאָגט, אַז ווייגאַכטן איז ניט אונזער אידישער יום־טוב. אונזער יום־טוב, זאָגט ער, איז חנוכה.

פראַנץ:

(צו מאַרטאַ'ן, ערגערלעך, צאָרנדיק) נו, וואָס זאָגסטו איצט! אַ שיינעם בחור האָבן מיר אויסגעהאָדעוועט. קיין רעספּעקט פאַר

עלטערן! (איראָניש) דיין ווערנער! דו ביזט דאָך שטענדיק זיין אדוואָקאַט. פאַרטיידיק אים! וואָס שווייגסטו? (דריקט האַנס'עס קאָפּ צו זיין ברוסט) דאָס איז אַ יונג!

מאַרטאַ:

איך האָב דיר פריער געזאָגט, אַז ווערנער וועט אונזערע ווייאַכט־מתנות ניט אָננעמען. דו האָסט מיר ניט געוואָלט גלויבן. אָט זעסטו? ווערנער מאַכט ניט קיין קאָמפּראָמיסן.

פראַנץ:

זאָל ער בלייבן אַליין אין זיין צימער.

גרעטע:

פילייכט זאָל לאָרע גיין צו ווערנער'ן און רופן אים. איך גלויב, אַז לאָרע'ן וועט ער ניט אָפּזאָגן.

פראַנץ:

(צו לאָרע'ן) גיי, לאָרע, ברענג אים אַהערצו. דיין (עטוואָס איראָניש) ווערנער! (לאָרע ווערט אַביסל רויט, פאַרלעגן, גייט אָפּ) אַ וואונדערבאַר מיידל איז לאָרע! מיין פּלימעניצע! אָבער ווערנער!

גרעטע:

יע, לאָרע איז אַ וואונדערבאַרער מענטש. זי באַזיצט זעלטענע אייגנשאַפטן. זי איז מיין בעסטע פריינדין. זי ליבט ווערנער'ן.

האַנס:

לאָרע איז דאָך אַזוי שיין! ניט אומזיסט ליבט זי ווערנער!

מאַרטאַ:

שווייג! דאָס איז ניט דיין זאַך. דו ביזט נאָך אַ קליין אינגל.

פראַנץ:

(צו האַנס'ן) פון וואַנען ווייסטו דאָס?

האַנס:

דאָס זעט מען דאָך. איך פריי זיך זייער. איך האָב זיי ביידן ליב!

גרעטע:

זיי זיינען אַ גלייכע פּאָר. ביידע שיין, אידעאַל!

פראַנץ:

(ברומט אונטער ניט צופרידן) וואו בלייבט ער דאָרט, דער בחור? ער צעשטערט דעם גאַנצן יום־טוב!
(לאָרע קומט אַריין)

לאָרע:

(אַנטוישט) ווערנער וויל ניט אונטערן וויינאַכט־בוים מיט אונז צוזאַמען זיין.

פראַנץ:

(צו מאַרטאַ'ן) דו הערסט, מאַרטאַ? אים פּאַסט ניט מיט אונז היינט צוזאַמען זיין. (צו לאָרע'ן) אויך דיך ניט געפאַלגט!

לאָרע:

איך פאַרשטיי זיין האַנדלונג גאַנץ גוט.

פראַנץ:

גוט. (ער פאַרטיילט די מתנות; די אַנדערע גיבן זיך אויך איינע די אַנדערע מתנות. מ'ווינטשט זיך איינע די אַנדערע גוט יום־טוב; אַ פריילעכע, יום־טוב'דיקע שטימונג)

האַנס:

(צו לאָרע'ן און גרעטע'ן) אָט האָט איר מיינע מתנות! איר אָבער זייט גייציק, קאַרג: איר האָט מיך פאַרגעסן. נו, וואַרט! איר וועט שוין זען!... (באַווייזט זיי אַ פויסט)

מאַרטאַ:

(צו האַנס'ן) שעם זיך, דו גרויסער בחור!

האַנס:

איך קלער אפילו ניט צו שעמען זיך. אַ גאַנץ יאָר האָב איך געשפּאַרט און געזאַמעלט אַ גראָשן צו אַ גראָשן, כדי צו קויפן מתנות צו ווייַנאַכטן פאַר גרעטע׳ן און לאַרע׳ן, און זיי, די גענז...

פראַנץ:

האַלט דאָס מויל, האַנס! פע, דאָס האָב איך פון דיר ניט דער־וואַרטעט! אַ שיינער קאַוואַליער ביזטו!

גרעטע:

(מיט אַ לייכטן געלעכטער) נאַ, נאַרישער אינגל, אָט האָסטו דיינע מתנות.

לאַרע:

מיר, ווי דו זעסט, האָבן דיך ניט פאַרגעסן. מיר האָבן געוואָלט דיך אויספּרובירן. האָסטו זיך באַנומען ווי אַן אייזל. (צייגט די לאַנגע אויערן פון אַן אייזל. אַלע לאַכן)

האַנס:

(צו גרעטל און לאַרע׳ן, איראָניש) אַ קלייניקייט, גרויסע דאַמען זיינט איר מיר געוואָרן! מ׳טאָר זיך גאָרניט דערלויבן אַ שפּאַס! (באַטראַכט די מתנות מיט באַגייסטערונג) אָ, וואָס פאַר אַ פיינע מתנות! אַ שיינעם דאַנק אייך, (נעמט זיי אַרום) מיינע ליבע, ליבע גענז!

לאַרע, גרעטע:

(אין דעם זעלבן טאָן) אונזער ליבער, ליבער, ליבער אייזל!

מאַרטאַ:

(מיט אַ צופרידענעם שמייכל) שיינע קאַמפּלימענטן, קינדערלעך!

(אַלע לאַכן)

(קורט קומט אריין)

קורט:

גוטן אוונט, פרוי לעווענטאַל! גוטן אוונט, הער לעווענטאַל! גוטן אוונט, לאָרע, האַנס! (גייט צו צו גרעטע׳ן, דריקט איר די האַנט, קוקט אויף איר מיט ליבע אַן צערטלעכקייט, דרייט זיך אום און פרעגט) וואו איז ווערנער?

פראַנץ:

(מעפיסטאָפעליש) ווערנער?... פון אייער באַנדע!

קורט:

וואָס מיינט איר מיט אייערע ווערטער, הער לעווענטאַל?!

פראַנץ:

(איראָניש) נו, מאַכט זיך ניט אומשולדיק ווי אַן עופעלע, און האַלט אונז ניט פאַר קיין נאַראָנים!

קורט:

(נייגעריק) ווי אַזוי? איך פאַרשטיי אייך ניט, הער לעווענטאַל!

פראַנץ:

(פאַרביסן די ליפּן, איראָניש) אייך פּאַסט דאָך ניט מיט אונז צו פייערן ווייַנאַכטן! איר זייט דאָך ציוניסטן! חלוצים...

קורט:

ניין, הער לעווענטאַל, דאָ האַנדלט זיך ניט וועגן פּאַסן און ניט פּאַסן. די פראַגע איז אַ פיל ערנסטערע. ווייַנאַכטן, איינמאָל פאַר אַלעמאָל, איז ניט אונזער אידישער יום־טוב! מיר זיינען אידן! אונזער יום־טוב איז חנוכה!

לאָרע:

דאָס זיינען אויך ווערנער׳ס ווערטער.

מאַרטאַ:

מיר טוט ווי דאָס האַרץ, וואָס ווערנער זיצט איינער אַליין אין זיין צימער. איך גיי צו אים. פילייכט וועט ער צוליב מיר אַריינ־קומען.

פראַנץ:

גראַדע היינט, הייליק אוונט, האָט ער זיך איינגעשפּאַרט. שרעק־לעך! (צו מאַרטאַ'ן) גוט! גיי, אויב דו ווילסט! ברענג אים! איך וואָלט דאָס ניט געטאָן.

לאָרע:

אומזיסט דיין טרחה, ליבע טאַנטע! ווערנער וועט ניט אריינ־קומען. נאָר איין זאַך קען העלפן.

אַלע:

(נייגעריק) וואָס? וואָס?

לאָרע:

(צו פראַנץ'ן און מאַרטאַ'ן) ווערנער וועט נאָר דעמאָלט אריינקומען צו אונז, ווען איר וועט אים צוזאָגן, אַז איר וועט מער ניט פייערן ווייַנאַכטן, נאָר חנוכה.

פראַנץ:

(ערגערלעך, באַליידיקנד, איראָניש) חנוכה... חנוכה... וואָס זיינען דאָס פאַר נייעסן, און וואָס איז דאָס פאַר שטעלן באַ־דינגונגען? דער בחור איז געוואָרן חוצפה'דיק! אומעטום שטעקט ער זיין נאָז און אומעטום טראָגט ער זיך אַרום מיט זיין אידנטום... אידן... ווייס ער דען ניט, אַז מיר זיינען דאָ פאַרוואָרצלט, און אונזער שטאַם־בוים טראָגט זיינע פרוכט מער ווי 350 יאָר! 350 יאָר וואוינען מיר דאָ! דייטשלאַנד איז אונזער פאָטערלאַנד, און מיר פייערן שטענדיק ווייַנאַכטן. ברומט דאָס ליד):

„נור אַם רהיין דאָ מעכטע איך לעבען,
נור אַם רהיין געבאָרען זיין,
וואָ די בערגע טראָגען רעבען,
און די רעבען גאָלדענע ווייַן".

מאַרטאַ:

(צו לאַרע'ן) פונדעסטוועגן, לאַרע, וועל איך גיין צו ווערנער'ן. פילייכט פאַלגט ער מיר. פאַרט אַ מאַמע!

האַנס:

(צו פראַנץ'ן) פאָטער! דו ווייסט דאָך, אַז מיינע געדאַנקען זיינען אַנדערש ווי ביי ווערנער'ן. איך גיי דאָך אין דיינע וועגן. (פראַנץ קלאַפּט אים אויף די אַקסלען און קוקט אים אָן מיט צופרידנקייט) לאָמיר ווערנער'ן טאָן די געפעליקייט, און לאָמיר אים צוליב פייערן חנוכה. זאָל ער נאָר מיט אונז צוזאַמען זיין. איך ליב אים זייער! ער איז אַ גוטער בחור! איך בין שטאָלץ אויף מיין ברודער!

פראַנץ:

וואָס זאָגט איר צו ווערנער'ס נייעם אַדוואָקאַט?

גרעטע:

איך בעט דיך, פאָטער. האַנס האָט רעכט. טו אַזוי, ווי האַנס האָט געזאָגט.

פראַנץ:

אַלע, אַלע זיינט איר געוואָרן ווערנער'ס אַדוואָקאַטן. וואָס זאָגסטו, מאַרטאַ? דו וועסט האָבן אַרבעט! אַ נייער יום־טוב — חנוכה! קאָמיש!

מאַרטאַ:

זאָל דאָס זיין די איינציקע זאָרג! ווען די קינדער ווילן,— מיט פאַרגעניגן!

פראַנץ:

(צו קורט'ן, פריילעך, איראָניש) ווען איז אייגנטלעך אייער חנוכה? האָב איך דאָס ריכטיק אַרויסגערעדט?

קורט:

(צו פראַנץ׳ן) זייער גוט, הער לעווענטאַל, האָט איר דאָס וואָרט אַרויסגערעדט. אַ ראַבינער וועט בעסער ניט אַרויסריידן.

פראַנץ:

(קלאַפּט גוט־ברודעריש קורט׳ן אין דער פּלייצע) נו, זאָגט דאָך שוין, ווען איז אונזער (איראָניש) חנוכה?

האַנס:

דאָס וועט אונז ווערנער זאָגן. ער ווייס אַלץ. זאָל איך ווערנער׳ן אָנזאָגן אונזער באַשלום און ברייגגען אים אַהערצו?

פראַנץ:

(צו האַנס׳ן) וואָס פרעגסטו? געווים! ברענג אים גיכער! (שמייכלט) זאָל שוין נעמען אַ סוף! (האַנס אָפּ)

קורט:

(צו פראַנץ׳ן) דאָס איז זייער פיין פון אייך, הער לעווענטאַל. דאָס האָב איך אייגנטלעך פון אייך דערוואַרטעט. איר האָט אַ אידיש האַרץ, הער לעווענטאַל! (פראַנץ נעמט אים אַרום, גיט אים מיט ליבשאַפט אַ לייכטן פּאַטש אין געזיכט)

מאַרטאַ:

דאָס איז ליב פון דיר, פראַנץ.

לאָרע, גרעטע:

(צו פראַנץ׳ן, נעמען אים אַרום) אָנקל, פאָטער, דו האָסט שיין געהאַנדלט. דו ביזט אַ וואונדערבאַרער מענטש!

פראַנץ:

איך בין דאָך אַ לעווענטאַל! (אַלע גליקלעך, צופרידן)

(האַנס קומט אַריין מיט ווערנער׳ן)

ווערנער:

גוטן אוונט, פאָטער! גוטן אוונט, מוטער! גוטן אוונט, אַלע!

פראַנץ:

גוטן אוונט דיר, מיין זון! הממ... דו וואַרטסט, ווער־נער, אויף ספּעציעלע איינלאַדונגען! איינגל, איינגל!

ווערנער:

איז דאָס דען ניט שיין, פאָטער!

פראַנץ:

גיי און נעם די מתנה פון מיר!

מאַרטאַ:

און פון מיר, מיין קינד!

ווערנער:

איך דאַנק אייך זייער, פאָטער און מוטער! ווען מיר וועלן פייערן חנוכה, וועל איך מיט פאַרגעניגן אָננעמען אייערע פּרע־זענטן, אַלס חנוכה—מתנות. פאַר דיר פאָטער, און פאַר דיר מוטער, האָב איך שוין אָנגעגרייט שיינע מתנות אויף חנוכה.

האַנס:

(צו ווערנער׳ן) וואָס פאַר אַ מתנות האַסטו צוגעגרייט, ווערנער? זאָג מיר!

ווערנער:

(צו האַנס׳ן) זיי ניט אַזוי נייגעריק, האַנסל! דיך האָב איך אויך ניט פאַרגעסן. זיי רואיק! (צו אַלעמען) איר אַלע, מיינע פריינד, וואַרט נאָר אויף דעם טאָג. איר וועט שוין זען.

האַנס:

(צו ווערנער׳ן) איך דאַנק דיר, ווערנער! דו ביזט אַ יאָט! איך האָב דיך זייער ליב!

ווערנער:

אויך איך האָב דיך ליב. דו ביזט אַ גוטער יאָטל, אפילו ווען דו האַסט פאַרבלאָנדזשעט... גוט... מיר וועלן שוין זען!

פראַנץ:

(צו ווערנער׳ן) עס ווייזט אויס, אַז דו האָסט בדעה מאַכן האַנס׳ן פאַר אַ ציוניסט!

קורט:

(צו פראַנץ׳ן) ניין, הער לעוועגטאַל! עס איז ניט אונזער אויפגאַבע צו מאַכן ציוניסטן.

ווערנער:

ריכטיק. זאָל האַנסל נאָר זיין אַ איד!

האַנס:

(צו קורט׳ן) ווען אפילו איר וועט וועלן אויסקנעטן פון מיר אַ ציוניסט, וועט עס אייך ניט געלונגען. מיין שטאַנדפּונקט איז פעסט. איך בין אַ דייטש! (דעקלאַמירט):

„ערשטע טריט, געפירט פון מוטערס האַנט,
האָב איך אויף דייַן באָדן געשטעלט.
דייטשלאַנד! דו האָסט אין מיין קינדערשו מויל
די קלאַנגען, די ערשטע, צעהעלט.
דיין הימל, דעם טיפן, צוערשט כיהאָב דערזען —
דעם ערשטן געלעכטער געלאַכט.
אוו האָב איך פאַרגאָסן מיין ערשט — וואַרעם טרער,
האָט ליד דיינס מיר טרייסטן געבראַכט"!

פראַנץ:

בראַוואָ, בראַוואָ, מיין יונג!

לאָרע:

(צו האַנס׳ן) איך האָב גאָר ניט געוואוסט, אַז דו ביזט אַ פּאָעט!

האַנס:

(צו לאָרע׳ן) ליידער איז דאָס ניט מיין ליד. עס איז אויך ניט וויכטיק, ווער עס האָט דאָס פאַרפאַסט. די הויפּט זאַך — די ווערטער זיינען מיר איינגעבאַקן אין האַרצן.

ווערנער:

האַנס איז ערלעד. ער זאָגט נאָר דאָס, וואָס ער פילט. די צייט וועט אים לערנען... גוט... וואָס טוען מיר איצט?

לאָרע:

(צו ווערנער'ן) שפּיל, ווערנער, דאָס נייע ליד, וואָס דו האָסט איינגעשטודירט.

פראַנץ:

(צו ווערנער'ן) אַ אידיש, מסתמא?

ווערנער:

יע, פאָטער! אַ וואונדערבאַר אידיש ליד. דו וועסט הנאה האָבן. איך גיי אין מיין צימער און ברענג מיין פידל און די נאָטן. (אָפּ)

מאַרטאַ:

אַ טייער קינד איז ווערנער! איך בין שטאָלץ מיט אים!

גרעטע, לאָרע, קורט, האַנס:

אויך מיר זיינען שטאָלץ!

האַנס:

(צו מאַרטאַ'ן) און וואָס בין איך פאַר אַ קינד, מוטער?

מאַרטאַ:

(צו האַנס'ן, מיט ליבע) אַ גרויסער שגץ ביזטו, האַנסל! (אַלע לאַכן) דו ביזט מיר אָבער ליב.

האַנס:

(אָנגעבלאָזן, באַליידיקט, צו מאַרטאַ'ן) איך דאַנק דיר, מוטער! (צו פראַנץ'ן) און וואָס זאָגסטו, פאָטער?

פראַנץ:

(צו האַנס'ן) אַלע זיינט איר אונז ליב, מיט אייערע מעלות און מיט אייערע חסרונות!

מאַרטאַ:

(גייט צו צו איר מאַן, נעמט אים אַרום, קושט אים) דו האָסט גוט געזאָגט, פראַנץ!

פראַנץ:

מאַרטאַ, דו ביזט שוין ווידער דאָ מיט דיין קושעניש, אָט ווי דאַמאָלסט, מיט 30 יאָר צוריק, אינם היינטיקן הייליקן אָוונט!

מאַרטאַ:

(רויט געוואָרן, שעמעוודיק) שעמסט זיך ניט דאָס צו זאָגן, פראַנץ! אין דער אַנוועזנהייט פון די קינדער!

האַנס, גרעטע:

(צו די עלטערן, נעמען זיי אַרום) שעמט זיך ניט, קושט זיך געזונטערהייט! (האַנס ברענגט זיי צוזאַמען)

(ווערנער קומט אַריין מיט'ן פידל)

ווערנער:

(צופרידן) וואָס איז דאָס פאַר אַ ליבעס־סצענע?

אַלע:

(צו ווערנער'ן) גיב, ווערנער, דעם פאָטער אַ קוש. ער האָט דאָס כשר פאַרדינט!

ווערנער:

(גייט צום פאָטער, קושט אים) אָט האָסטו, פאָטער, דיין כשר־פאַרדינטן קוש.

פראַנץ:

(געריר) אַ דאַנק דיר, מיין זון! ביזט דאָך מיינער!

ווערנער:

(עטוואָס איראָניש) געווים. אַ לעוועטאַל! (צו אַלעמען) נו, מיינע דאַמען און הערן, איך שפּיל! (שפּילט מיט באַגייסטערונג אַ אידיש ליד)

אַלע:

בראַוואָ, בראַוואָ! (קורט שרייט אויס: הידד!)

פראַנץ:

(צו אַלעמען) און איצט, קינדער, זעצט זיך ביים טיש, און מיר וועלן טרינקען אַ גלאָז ווײַן. גיסט אָן אײערע בעכערס.
(מאַרטאַ קלינגט. לאָטע קומט אַרײַן)

לאָטע:

וואָס ווינטשט די גנעדיקע פרוי?

מאַרטאַ:

מיר ווילן, איר זאָלט זיך זעצן ביים טיש.

לאָטע:

(פילט זיך עטוואָס שולדיק) אָבער, גנעדיקע פרוי, איך בין נאָך ניט פאַרטיק מיט מײַן אַרבעט!

פראַנץ, מאַרטאַ:

(צו לאָטע'ן) מיר בעטן אײַך, לאָטע, קײַנע אויסרײדן. איר זײַנט אונזער גאַסט.

אַלע:

קומט, פרײַלין לאָטע, מיר בעטן אײַך!

לאָטע:

(אין פאַרלעגנהײט) איך דאַנק אײַך זײער, מײַנע הערשאַפטן!
(זוכט אַ פּלאַץ וואו צו זעצן זיך)

האַנס:

(צו לאָטע'ן) זעצט זיך, פרײַלין לאָטע, לעבן מיר. איך בין הײַנט אײער קאַוואַליער! (פאַרנײגט זיך, גיסט אָן אַ בעכער ווײַן, שטעלט לעבן לאָטע'ן. לאָטע באַדאַנקט אים)

(פראַנץ הויבט זיך אויף פון זײַן פּלאַץ; אַלע הויבן זיך אויף און נעמען די בעכערס אין די הענט)

פראַנץ:

(פּאַטעטיש) מיינע דאַמען און הערן! מיט 30 יאָר צוריק, אינם היינטיקן אָוונט, האָט זיך מוטער מיט מיר פאַרלאָבט און מיר דעם ערשטן קוש געגעבן. (צו מאַרטאַ'ן) דו געדענקסט? (מאַרטאַ ענטפערט מיט אַ שאָקל מיט'ן קאָפּ) 30 יאָר זיינען פאַרגאַנגען אָט פון דעם דאָזיקן גליקלעכן אוונט! 30 יאָר זיינען מיר גאָט צו דאַנקען פאַרבונדן! 30 יאָר! דאָס איז ניט איין טאָג! איך ווינטש אייך, קינדערלעך, און אייך, פריילין לאָטע, אַז איר זאָלט דורכגיין אַזאַ שיינעם לעבנסוועג, ווי מיר גייען. צו מוטער'ס געזונט, מיינע ליבע! פּראָזיט!

(אַלע טרינקען: פּראָזיט! לחיים! גייען צו צו מאַרטאַ'ן, שטויסן אָן זייערע בעכערס, קושן זיך מיט איר)

לאָטע:

פיל גליק, גנעדיקע פרוי! (קושט זיך מיט מאַרטאַ'ן. ערהאַבענע, פייערלעכע שטימונג. האַנס גיסט אָן איין בעכער נאָך דעם צווייטן, שרייט העכער ווי אַלע: פּראָזיט, מוטער! פּראָזיט, פאָטער! פּראָזיט, פריילין לאָטע!)

מאַרטאַ:

(גערירט, טרערן שטייען איר אין די אויגן) איך דאַנק דיר זייער, פראַנץ, פאַר דער ליבע, וועלכע דו האָסט מיר אַלע יאָרן געשענקט. איך דאַנק אייך, מיינע ליבע קינדערלעך, אויך אייך, לאָטע! אין דער פייערלעכער שטונדע זאָלן מיר אָבער ניט פאַרגעסן אונזער ליב קינד קאָנסטאַנצע, וועלכע איז איצט, ליידער, ניט מיט אונז צוזאַמען.

אַלע:

(גיסן אָן די בעכערס) צו קאָנסטאַנצע'ס געזונט!

לאָטע:

אַך! פריילין קאָנסטאַנצע איז אַ וואונדערבאַרע מיידל!

אַלע:

לעבן זאָל קאָנסטאַנצע!

לאָטע:

מיינע הערשאַפטן! איך דאַנק אייך זייער! דערלויבט מיר איצט צו גיין. איך האָב צופיל געטרונקען. מיר דרייט זיך דער קאָפּ!

האַנס:

(צו לאָטע'ן) איר פאַרלאָזט מיך, מיין דאַמע! נו, ס'איז ניט צו מאַכן. איך דערלויב אייך. (פאַרנייגט זיך פאַר איר ריטערלעך) איר מוזט אָבער בלייבן און מיטזינגען מיט אונז אַ ווייַן־ליד. דאָס וועט אייך אויסניכטערן. (שטעלט זיך אויפ'ן שטול, זינגט און דיריגירט):

„ווער האָט באַשאַפן וואַסער? ווער — דעם ווייַן?
וואַסער, ווייַן! גיסט אייַן!
וואַסער איז געטלעך!
מענטשלעך איז דער ווייַן!

אַלע:

וואַסער, ווייַן! גיסט אייַן!
וואַסער איז געטלעך!
מענטשלעך איז דער ווייַן!

האַנס:

וואַסער איז מער אַלס ווייַן.
וואַסער, ווייַן! גיסט אייַן!
איך וויל באַשיידן זיין:
איך לויב דאָס וואַסער,
און טרינק אָבער דעם ווייַן!

אַלע:

וואַסער, ווייַן! גיסט אייַן!
וואַסער איז געטלעך!
מעוטשלעך איז דער ווייַן"!
בראַווא, בראַווא!

לאָטע:

אַך, הער האַנס, אַזאַ טיש־קאַוואַליער האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געהאַט.

האַנס:

(פאַרנייגט זיך פאַר לאָטע'ן) איך דאַנק אייך! אויך איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געהאַט אַזאַ טיש־דאַמע.
(לאָטע שטראַלט פון צופרידנקייט)

גרעטע:

(צו לאָטע'ן) פריילין לאָטע! איך האָב ניט געוואוסט, דאָס איר האָט אַזאַ ברייטע האַרץ. איר זיינט דאָך פאַרליבט אין ווערנער'ן, און איצט אויך אין האַנס'ן.

לאָטע:

(רויט געוואָרן) אָבער, פריילין גרעטל!
(לויפט אַרויס אַ שעמעוודיקע פון צימער. דער עולם לאַכט)

ווערנער:

(צו פראַנץ'ן) און איצט, פאָטער, קוש די מוטער, אָט אַזוי ווי מיט 30 יאָר צוריק. ניט געשעמט זיך!

אַלע:

ריכטיק! מיר בעטן!

פראַנץ:

נו, קום שוין, אַלטיטשקע, ס'וועט זיך גאָרניט העלפן. די קינדער ווילן עס. נו, גיב זשע מיר אַ קוש, אָט ווי דו האָסט מיר דע־

מאָלט, מיט 30 יאָר צוריק, דעם ערשטן קוש געגעבן. (זיי נעמען זיך אַרום) און איצט, קינדערלעך, דערלויב איך אייך, אַז איר זאָלט אָפן, ניט געשעמט, זיך געבן היינט איינער דעם אַנדערן דעם ערשטן קוש: לאָרע, ווערנער, קורט, גרעטל, איך בעט אייך, ניט געשעמט זיך!

האַנס:

(צו פראַנץ'ן) זאָרג זיך ניט וועגן זיי, פאָטער! זיי האָבן זיך שוין פריער געקושט, אָן דיין דערלויבעניש!

פראַנץ:

(צו האַנס'ן, ליבלעך) שווייג, דו שגץ! (דריט אים דעם אויער)

האַנס:

(טרויעריק) וועמען זאָל איך קושן?

(אַלע לאַכן. די יונגעלייט נעמען זיך אַרום, קושן זיך. אַ פריילעכע, הימלישע שטימונג)

ווערנער:

(צו אַלעמען) און איצט שפּיל איך אייך „דאָס ליד דער ליבע". לעבן זאָל די שיינע, הייליקע ליבע! (ער נעמט די פידל, שפּילט מיט באַגייסטערונג. אויף אַלעמענס געזיכטער איז אויסגעגאָסן גליק און צופרידנקייט)

פאָרהאַנג זייער לאַנגזאַם.

צווייטער אַקט

דאָס זעלבע צימער ווי אין ערשטן אַקט. עס שטייט אַ גרויסע חנוכה־מנורה. דער טיש איז געדעקט מיט כל־טוב. מאַרטאַ, גרעטע, לאָרע, טרודע פּאַרען זיך אַרום טיש. ווערנער שטייט לעבן דער מנורה. פראַנץ לעוועטאָל איז אין געזעלשאַפטס־אַנצוג; אויף זיין ברוסט איז דער אייזערנער קרייץ, וועלכן ער האָט באַקומען אין דער מלחמה. פון זיין גאַנצער האַלטונג איז צו זען, אַז ער איז אין אַ פייערלעכער שטימונג, אויך אַביסל נייגעריק. ער באַטראַכט די מנורה. קורט, האַנס, ערנעסט, ערנעסטינע זיך אַרום טיש, העלפן די דאַמען, כאַפּן אַ נאַש. אין אַלגעמיין איז די שטימונג אַן ערהאַבענע און אַ נייגעריקע: וואָס וועט ווייטער זיין?

(דער אָבער־קאַנטאָר קומט אַריין)

ווערנער:

א, הער אָבער־קאַנטאָר, גוטן אוונט! עס איז זייער פריינדלעך און פיין פון אייך, וואָס איר האָט אונזער איינלאַדונג אָנגענומען און זיינט געקומען. (געגנזייטיקע באַגריסונג, אונטערהאַלטונג) (צו פראַנץ'ן) פאָטער! קענען מיר שוין אָנצינדן די ליכט און צוטרעטן צו דער צערעמאָניע?

פראַנץ:

היינט ביזטו דאָ דער באַלעבאָס. (שמייכלענדיק) דו האָסט דאָך אונז איינגעלאַדן, האָסט דו די דעה.

ווערנער:

איך דאַנק דיר, פאָטער! (צום אָבער־קאַנטאָר) הער אָבער־קאַנטאָר, זייט אַזוי גוט! (דער אָבער־קאַנטאָר שושקעט אים עפּעס אַריין אין אויער) מיינע ליבע פריינד! דער הער אָבער־קאַנטאָר וויל זיין אַזוי ליבנסווירדיק אָנצוצינדן די חנוכה־ליכט און זאָגן דאָס חנוכה־געבעט. די הערן מוזן אָבער זיין מיט געדעקטע קעפּ.

(אַלע הערן גייען אַרויס פון צימער און קומען באַלד צוריק מיט באַדעקטע קעפּ. פראַנץ לעוועגטאַל קומט אַריין פייערלעך אין אַ שטייפן הוט)

אָבער־קאַנטאָר:

מיינע דאַמען און הערן! איך צינד אָן די חנוכה־ליכט און מאַך אַ ברכה איבער די ליכט. (אָבער־קאַנטאָר מאַכט די ברכת. ער, ווערנער, קורט און לאַרע זינגען דאָס ליד „חנרות הללו"; די אַנדערע ברומען מיט, אויך פראַנץ לעוועגטאַל. ווען די צערעמאָניע איז פאַר־ענדיקט, באַדאַנקען אַלע דעם אָבער־קאַנטאָר. פראַנץ לעוועגטאַל דריקט אים פעסט די האַנט)

פראַנץ:

הער אָבער־קאַנטאָר! קען איך זיך דערלויבן און בעטן אייך אַזוי גוט זיין, מיר דערקלערן דעם אינהאַלט און די באַדייטונג פון דעם ליד, וואָס איר האָט אַזוי שיין געזונגען?

אָבער־קאַנטאָר:

מיט פאַרגעניגן! מיר צינדן די דאָזיקע ליכט צום אַנדענק פון די ניסים און די ישועות, וואָס גאָט האָט געטאָן מיט אונזערע עלטערן אין די אַמאָליקע צייטן. אונזערע נשמות זיינען אָפטמאָל געווען איבערגעפילט מיט ליידן. פאַרשיידענע פעלקער האָבן אונז אונטערדריקט און געפּייניקט, אָבער גאָט האָט אונז שטענ־דיק אויסגעלייזט פון זייערע הענט. אין די טעג פון די חשמונאים האָבן זיך די גריכן פאַרנומען קעגן אונז. זיי האָבן צעשמעטערט אונזערע מויערן און פאַראומרייניקט אונזערע הייליקע בוימלען. אָבער פונ'ם לעצטן קריגעלע בוימל איז געשען אַ נס פאַר אונזער פאָלק. מיר זיינען אויסגעלייזט געוואָרן פון אונזערע פיינט. און דערפאַר האָבן אונזערע חכמים באַשטימט די דאָזיקע אַכט טעג חנוכה פאַר געזאַנג און לויב.

פראַנץ:

(דריקט נאָכאַמאָל דעם אָבער־קאַנטאָר'ס האַנט) וואונדערבאַר! איך דאַנק אייך!

מאַרטאַ:

הער אָבער־קאַנטאָר! קען איך מיר דערלויבן, און בעטן אייך צום טיש? מיינע דאַמען און הערן! איך בעט אייך, פאַרנעמט אייערע פּלעצער! (זי צייגט דעם חזן אַ פּלאַץ אויבן־אָן. אַלע זעצן זיך)

ווערנער:

(צום אָבער־קאַנטאָר) הער אָבער־קאַנטאָר! נעמט, איך בעט אייך, פון דעם וויין. ער איז כשר. די שפּייזן זיינען אויך כשר'ע.

מאַרטאַ:

ספּעציעל פאַר אייך געמאַכט, הער אָבער־קאַנטאָר! (דער חזן פאַרנייגט זיך. מ'עסט, מ'טרינקט, אַלגעמיינע אונטערהאַלטונג. מ'הערט: פּראָזיט! לחיים, הער אָבער־קאַנטאָר!)

פראַנץ:

(צו ווערנער'ן) ווערנער, דו ביזט היינט דער באַלעבאָס. דו זעסט, איך האָב זיך ניט געלאָזט אַזוי לאַנג בעטן, (עטוואָס איראָניש) ווי דו צו וויינאַכטן. ניט אַלס פאָטער, נאָר אַלס גאַסט, בעט איך דיך: דערקלער אונז די געשיכטע פון חנוכה. וואָס איז דאָס פאַר אַ יום־טוב?

אַלע:

יאָ, יאָ! מיר זיינען נייגעריק!

ווערנער:

מיט פאַרגעניגן! (צו פראַנץ'ן) פאָטער, דו ביזט שטענדיק פאַר אמת און אָפנהערציקייט. אַזוי ווי דו האָסט שוין דערמאָנט וויינאַכטן, דערלויב מיר היינט צו דערציילן, ווי אַזוי מיר זיינען איבערהויפּט געקומען פייערן דאָס ערשטע מאָל אין אונזער הויז חנוכה.

פראַנץ:

ביטע זייער!

ווערנער:

(צו אַלעמען געווענדט) פּילייכט וועלן אַלע געסט אַנטיילנעמען אין אונזער „פאַמיליע־דיספּוט"? (שמייכלט) אָפּן, ניט געשעמט זיך, אַלעס וואָס איר דענקט, פּילט. גוט?

אַלע:

זייער גערן!

מאַרטאַ:

(צו ווערנער'ן) איך בעט דיך אָבער, ווערנער, אַן היציקע דיס־קוסיעס, אַן פּאַרטיי־שטרייטיקייטן! היינט איז דאָך יום־טוב!

ווערנער:

(צו מאַרטאַ'ן) דו קענסט זיין גאַנץ רואיק, ליבע מוטער! שטריי־טיקייטן — זאָל גאָט אָפּהיטן! ווי קומט צו דיר גאָר אַזאַ גע־דאַנק? מיר ווילן זיך נאָר אַביסל דורכשמועסן, אָפּן און האַרציק.

מאַרטאַ:

(צו ווערנער'ן) אויב אַזוי, בין איך צופרידן.

ווערנער:

(הויבט זיך אויף פון זיין פּלאַץ. צו אַלעמען געווענדט) איידער מיר וועלן אָנפאַנגען אונזער (שמייכלט) „פאַמיליע־דיספּוט", וועט אונז אפשר לאָרע דערציילן די געשיכטע פון אונזער חנוכה יום־טוב. זי האָט די געשיכטע ניט לאַנג געלערנט ביי אונזער געערטן אָבער־קאַנטאָר.

אָבער־קאַנטאָר:

יע, פריילין לאָרע איז מיין בעסטע שילערין. (לאָרע פאַרנייגט זיך און באַדאַנקט)

לאָרע:

(הויבט זיך אויף פון איר פּלאַץ) מיינע ליבע פריינד! ווי איר אַלע ווייסט, בין איך געוואָרן אַ אידין. מיין פאַרשטאָרבענער פאָטער, (צו פראַנץ'ן) דיין ברודער, אָנקל פראַנץ, וועלכער וואָלט געקענט

מאַכן אַ גלענצנדע קאַריערע, ווען ער וואָלט זיך גע׳שמד׳ט, האָט דאָס ניט געטאָן און איז געבליבן אַ איד. אונז, זיינע קינדער, האָט ער געמיינט גליקלעך מאַכן און אונזער לעבנסוועג אויס־גלייכן, ווען ער וועט אונז באַפרייען פון אונזער אידישקייט. ער האָט אונז אָפּגע׳שמד׳ט. זיין געדאַנק און זיין ווילן האָבן זיך אין לעבן ארויסגעוויזן — פאַלש! מיין נשמה איז געווען צעשפּליטערט, צעריסן; אין דער שול, אין דער געזעלשאַפט,— אומעטום האַלב און האַלב: ניט קיין אידין, ניט קיין קריסטין. אינערלעך פאַראייניגאַמט. (קליינע פּויזע; צו ווערנער׳ן) ווערנערן, נאָר ווערנערין האָב איך צו פאַרדאַנקען, וואָס איך האָב געפונען דעם וועג צו מיין פאָלק! איך פיל זיך, ווי איך וואָלט אויף דאָס ניי געבוירן געוואָרן! איך בין שטאָלץ און גליקלעך צו דינען מיין פאָלק און אָפּגעבן אים מיין גאַנצע קראַפט! (מאַרטאַ, גרעטע, טרודע קושן זי. דער חזן דריקט איר און ווערנער׳ן די הענט. פראַנץ קלאַפּט איר מיט ליבע אויף די אַקסלען און קושט איר קאָפּ. ביי אַלעמען אַ באַגייסטערטע שטימונג. לאָרע אויפגערעגט, איר קול וויבּרירט) און איצט דערלויבט מיר, מיינע ליבע פריינד, צו דערציילן אייך אונזער חנוכה־געשיכטע. אייגנטלעך וואָלט איך זיך געקענט באַנוגענען מיט עטלעכע ווערטער און זאָגן אייך דעם אינערלעכן זין פון אונזער יום־טוב, נעמלעך: „ניט דורך קראַפט, ניט דורך מאַכט, נאָר דורך אונזער גייסט"! דאָס איז אייגנטלעך דער פּרינציפּ פון אידנטום! איך וויל אָבער זיין אויספירלעכער. איך וועל זיך באַמיען זיין קורץ און זאַכלעך.

אַלע:

ביטע, לאָרע!

פראַנץ:

איך ווייס גאָרניט פון חנוכה יום־טוב. דערפאַר וואָלט איך טאַקע וועלן הערן אויספירלעך. איך דענק, אַז פילע פון די אַנוועזנדע זיינען ביי דער זעלבער מיינונג.

אַלע:

זעלבסטפאַרשטענדלעך. (צו לאָרע'ן) ביטע, לאָרכען!

לאָרע:

דער קעניג פון סיריע, אַנטיוכוס, וועלכער האָט מיט צוויי טויזנט יאָר צוריק באַזיגט און דעראַבערט פּאַלעסטינע, האָט געשטרעבט דערצו, אַז אַלע פון אים באַזיגטע פעלקער זאָלן זיך פאַראייניקן אין איין פאָלק, און דינען איין גאָט, זייו גאָט צעאוס, און אָנ־נעמען די העלעניסטישע קולטור. מיט די אידן איז דאָס ניט געלונגען, כאָטש דעמאָלט שוין זיינען געווען צווישן די אידן אַזעלכע, וועלכע האָבן זיך אָפּגעזאָגט פון זייער פאָלק, זיך אַסי־מילירט און געוואָרן העלעניסטן. די גרויסע מערהייט אָבער איז געבליבן געטריי זיינע אידעאַלן, האָט זיך מקריב געווען פאַר זיין גלויבן, פאַר ציון. דעם 25טן כסלו, אין יאָר 168 פאַר אונזער צייטרעכענונג, איז געבראַכט געוואָרן דער ערשטער קרבן דעם גאָט צעאוס אין אונזער טעמפּל, וועלכן אַנטיוכוס האָט פאַראומרייניקט. ער האָט פאַרניכטעט די הייליקע ספרים און אַלץ וואָס איז ביי אונז געווען הייליק און טייער. ער האָט גע־צוואונגען די אידן, זיי זאָלן ברענגען קרבנות צו דעם גריכישן גאָט צעאוס, און עסן טריפע פלייש. אַ סך האָבן זיך אָפּגעזאָגט אויסצופירן אַנטיוכוס'עס באַפעל, האָבן זיך מקריב געווען פאַר זייער גלויבן, און זיך געלאָזט טויטן. די נעשיכטע דערציילט פון אַ אידישער מאַמען און אירע זיבן זין, וועלכע זיינען גע־טויטעט געוואָרן פון אַנטיוכוס'ן, ווייל זיי האָבן ניט געוואָלט אָננעמען זיין גלויבן און אויספירן זיין באַפעל.

פראַנץ:

שרעקלעך! (ביי מאַרטאַ'ן שטייען טרערן אין די אויגן)

לאָרע:

דער כהן מתתיהו בן יוחנן האָט פאַר זיין טויט פאַרזאַמלט ארום זיין בעט זיינע זין: יוחנן, שמעון, יהודה, יונתן, אליעזר. ער

האָט זיי געבענטשט מיט די דאָזיקע ווערטער: „זייט שטאַרק און פעסט, שטייט קרעפטיק און באַשיצט אייער גלויבן. איר זעט, יהודה המכבי איז אַ מוטיקער העלד שוין פון זיינע יונגע יאָרן. ער וועט זיין אייער פירער אין דעם הייליקן קאַמף. האַלט פעסט אונזער הייליקע תורה"! מיט די ווערטער אויף די ליפּן איז דער אַלטער פּריסטער געשטאָרבן. אַרום יהודה המכבי'ן, וועלכער איז געווען שטאַרק ווי אַ לייב, האָבן זיך געזאַמלט אַ סך אידן. (מ'הערט פון דרויסן, ווי די נאַצי־שטורמיסטן מאַרשירן, זינגענדיק: „ווען דאָס יודנבלוט פאָם מעסער שפּריצט". לאַרע הערט זיך צו צום נאַצי־הימן. איר שטימע וויבּרירט, ווערט קרעפטיקער, נצחונ'דיקער. פראַנץ, מאַרטאַ און דער אַבער־קאַנטאָר באַזאָרגט, טרויעריק. ביי דער יוגנט גיסן זיך אָן די אויגן מיט צאָרן און פּראָטעסט־געפיל) אין פאַרגלייך אָבער מיט אַנטיוכוס'עס אַרמיי, איז די צאָל פון די אידן געווען זייער קליין. פונדעסטוועגן האָט יהודה המכבי געפירט זיין קליינע אַרמיי געגן די שטאַרקע און מעכטיקע אַרמייען פון פיינט. ער האָט געזאָגט: (לאַרע וואַרפט אַ נצחונ'דיקן בליק אויף דער גאַס; מיט קראַפט) „דער זיג איז אַ מלחמה הענגט ניט אָפּ פון דער גרויס פון דער אַרמיי, נאָר פון איר גייסט". די קליינע אַרמיי פון יהודה המכבי האָט אַרויסגעוויזן גרויס גבורה'שאַפט. דער שונא איז פאַרניכטעט געוואָרן און דער נצחון איז געווען גרויס. ווען יהודה המכבי מיט זיינע מיט־קעמפער זיינען צוגעגאַנגען נאָענט צו ציונ'ס בערג און האָבן געזען, ווי אַלע הייליקטימער זיינען חרוב, אומריין, האָבן זיי פון גרויס טרויער צעריסן זייערע קליידער, געוויינט, געפאַלן צו דער ערד און באַדעקט מיט אַש זייערע קעפּ. ניט לאַנג אָבער האָט געדויערט זייער טרויער. זיי האָבן זיך גענומען צו דער אַרבעט: אויפבויען דאָס, וואָס דער שונא האָט פאַרניכטעט, אָפּרייניקן דאָס, וואָס אַנטיוכוס האָט באַשמוצט. ווען דער טעמפּל איז געווען אָפּגערייניקט פון די פרעמדע געטער, האָבן זיי אָנגעצינדן ליכט. דעם 25טן כסלו, דעם

זעלבן טאָג, אין וועלכן דער טעמפּל איז פון אַנטיוכוס'ן פאַר־אומרייניקט געוואָרן, האָבן די אידן געהייליקט און געדאַנקט זייער גאָט, דעם גאָט פון ישראל! פיל פרייד האָט געהערשט דעמאָלט צווישן די אידן. אַכט טעג האָבן זיי געפייערט דעם זיג. זיי האָבן דעמאָלט פעסטגעלייגט פאַר אַלע צייטן, אַז אומעטום, וואו אידן וואוינען, זאָל מען פייערן אַכט טעג לכבוד דעם גרויסן נס, און דער יום־טוב זאָל הייסן חנוכה, דאָס הייסט באַנייאונג פון בית־המקדש. מיט פרייד, געזאַנג און טענץ פייערן מיר, אידן, שוין צוויי טויזנט יאָר אונזער חנוכה יום־טוב!

(אַלע זיינען באַגייסטערט. דאַנקען לאַרע'ן. באַזונדערס שטאַרק רעדט אַרויס זיין דאַנק פראַנץ לעוועגטאַל)

ווערנער:

מיינע ליבע געסט! איר האָט געהערט די קורצע געשיכטע פון אונזער יום־טוב חנוכה. אין דעם דאָזיקן יום־טוב ליגט אַ טיפער זין, וועלכן מיר אַלע מוזן וויסן. חנוכה! באַנייאונג, הייליקונג, רייניקונג! מיר מוזן רייניקן אונזער אינערלעכן טעמפּל, מיר מוזן רייניקן אונזער אידישע נשמה, פלאַנצן אין די הערצער פון דער יוגנט אַ ליבע צו אונזער פאָלק! די מאַקאַבייער זיינען געווען מוטיקע, אומדערשראָקענע פרייהייטס־קעמפער! זיי זיינען געווען שטאַרקע געגנער פון יעדער אַסימילאַציע, קנעכטשאַפט אונטערדריקונג. דאָס איז און דאַרף זיין דער סימבאָל פון אונזער חנוכה יום־טוב פאַר אַלע צייטן! איר זעט, מיינע פריינד, ווי וואונדערבאַר איז דער געדאַנק, וועלכן לאַרע האָט דאָ דערמאָנט: ניט דורך קראַפט, ניט דורך מאַכט וועלן מיר דערגרייכן אונזער ציל, נאָר דורך אונזער גייסט! (צום אָבער־קאַנטאָר געווענדט) הער אָבער־קאַנטאָר! פיליכט וועט איר אונז עפּעס דערציילן וועגן אונזער חנוכה?

אַלע:

ביטע, ביטע, הער אָבער־קאַנטאָר!

אָבער־קאַנטאָר:

מיינע דאַמען און הערן! פריילין לאָרע און ווערנער האָבן אַזוי אויספירלעך און שיין גערעדט, זיי האָבן אַלץ אַזוי פיין דער־קלערט, אַז מיר איז גאָרניט געבליבן צו זאָגן. איך וויל נאָר באַטאָנען, (וואַרפט אַ בליק צו דער גאַס) אַז בלוט פאַרגיסן, די שרעקלעכסטע פייניקונגען און מערדערייען, וועלכע אונזערע שונאים טוען אונז אָן שוין מער ווי צוויי טויזנט יאָר, האָבן אונזער פאָלק ניט פאַרניכטעט און וועלן ניט פאַרניכטן! מיר לעבן און וועלן לעבן!

(אַלע: בראַוואָ! בראַוואָ!)

און איצט, אַנטשולדיקט מיר, איך מוז אייך ליידער פאַרלאָזן. איך מוז נאָך אַ פאַמיליע באַזוכן. עס איז געווען אַ וואונדער־בארער אָוונט, דער שענסטער אָוונט אין מיין לעבן! איך וועל אים קיינמאָל ניט פאַרגעסן. צום אָפּשייד וויל איך דערפאַר אַ אידיש ליד זינגען.

אַלע:

ביטע, הער אָבער־קאַנטאָר!

פראַנץ:

(צום אָבער־קאַנטאָר) איר וועט אונז פאַרשאַפן גרויס פרייד.

אָבער־קאַנטאָר:

(געווענדט צו דער מנורה, זינגט):

„אָ, איר קליינע ליכטעלעך,
איר דערציילט געשיכטעלעך,
מעשהילעך און צאָל;
איר דערציילט פון בלוטיקייט,
בריהישאַפט און מוטיקייט,
וואונדער פון אמאָל!

ווען איך זע אייך שמינקלענדיק,
קומט אַ חלום פינקלענדיק,
רעדט אַן אַלטער טרוים:
איך, דו האָסט געקריגט אַמאָל,
איך, דו האָסט געזיגט אַמאָל,
גאָט, דאָס גלויבט זיך קוים!

סיאין ביי דיר אַ טאָלק געווען,
ביזט אַמאָל אַ פאָלק געווען,
האָסט אַמאָל רעגירט.
האָסט אַמאָל אַ לאַנד געהאַט,
האָסט אַמאָל אַ האַנט געהאַט,
אַך, ווי טיף דאָס רירט!

אַ, איר קליינע ליכטעלעך,
אייערע געשיכטעלעך
וועקן אויף מיין פיין.
טיף אין האַרץ באַוועגט עס זיך,
און מיט טרערן פרעגט עס זיך:
וואָס וועט איצטער זיין?"

אַלע:

בראַוואָ, הער אָבער־קאַנטאָר! בראַוואָ! וואונדערבאַר! (פראַנץ דריקט אים די האַנט און דאַנקט. דער חזן געזעגנט זיך און וויל גיין)

פראַנץ:

(צום אָבער־קאַנטאָר) ביטע, הער אָבער־קאַנטאָר, אַן אויגנבליק! (צו אַלעמען) איך האָב פאַר אייך אַלעמען (שמייכלט) חנוכה־מתנות. איך דערלויב זיך, הער אָבער־קאַנטאָר! (גיט אים אַ מתנה; פאַרטיילט אַלעמען מתנות. אַלע דאַנקען פראַנץ לעוועניטאַל.

דער אָבער־קאַנטאָר געזעגנט זיך מיט די ווערטער: „לשנה הבאה, איבער אַ יאָר ניט ערגער". אַלע באַדאַנקען אים)

(אָבער־קאַנטאָר אָפּ)

ווערנער:

(צום פאָטער) עס איז זייער פיין פון דיר, פאָטער! איך ביז שטאָלץ מיט דיר! פאָטער, זאָג מיר, איך בעט דיך, איז דען אונזער חנוכה יום־טוב ניט שיין? מוזן מיר דען נאָכמאַכן אונזערע שכנים און פייערן זייערע ימים־טובים, פרעמדע ימים־טובים?

האַנס:

ווייַנאַכטן איז קיין פרעמדער יום־טוב. ווייַנאַכטן איז אונזער דייטשער יום־טוב. מיר זיינען דאָך דייטשן!

קורט:

נייַן, האַנס, דו האָסט אַ טעות; ווייַנאַכטן איז אַ קריסטלעכער יום־טוב.

פראַנץ:

(צו קורט'ן) אַ פאָלקס יום־טוב, ווילסטו זאָגן?

עריך:

דערלויבט מיר צו זאָגן אַ פּאָר ווערטער. הער לעווענטאַל איז גערעכט. ווייַנאַכטן איז אַ דייטשער פאָלקס יום־טוב! פון קינדווייז אָן האָט מען אונז דערציילט פון ווייַנאַכטן. ביי אונז אין הויז פייערט מען שטענדיק ווייַנאַכטן.

טרודע:

ביי אונז אויך! מיינע עלטערן זאָגן שטענדיק, אַז ווייַנאַכטן איז אַן אַלטער דייטשער פאָלקס יום־טוב.

קורט:

(צו אַלעמען געווענדט) איך זע, אַז קיינער פון אייך האָט אַליין די זאַך ניט אויסגעפאָרשט. איר זאָגט נאָר דאָס, וואָס איר האָט

געהערט פון אייערע עלטערן. די עלטערן זיינען אויך ניט שולדיק. זיי האָבן דאָס געהערט פון זייערע עלטערן, און די לעצטע — פון זייערע עלטערן, און אַזוי ווייטער. די צייט איז שוין לאַנג רייף, אַז מיר זאָלן אויסגלייכן דעם וועג פון דעם עלטערן דור, דעמאָלט וועלן מיר ניט שטיין אַזוי ווייט און אָפּגעזונדערט פון אונזערע עלטערן. דאָס וועט זיין פאַר ביידע צדדים אַ גרויס געווינס. קורץ — מיר ווילן און וועלן צוריק־געפינען דעם וועג צו אונזער פאָלק! דאָס איז דער זין און דער צוועק פון אונזער לעבן! צוריק צו דער פראַגע: ווייגאַכטן. ווייגאַכטן איז אַ קריסטלעכער יום־טוב, און נאָך מיין מיינונג, דאַרף אונזער טאַקט־געפיל אונז זאָגן, אַז מיר זאָלן אַזעלכע ימים־טובים ניט פייערן!

גרעטע:

(צו קורט׳ן) דו האָסט ריכטיק און שיין גערעדט. זאָג מיר, קורט, איך בעט דיך, צו וואָס באַטאָנסט דו שטענדיק: פרעמדע, פרעמדע ימים־טובים? מיר זיינען דאָך דייטשן! דאָס זעלבע האָט שטענ־דיק געזאָגט קאָנסטאַנצע.

האַנס:

(פּאַטשט מיט די הענט, באַגייסטערט) בראַוואָ! בראַוואָ! ענדלעך האָט אויך גרעטע געעפנט איר מויל!

טרודע:

איך פאַרשטיי דאָס אייגנטלעך ניט. קען מען דען ניט פייערן ביידע ימים־טובים: חנוכה און ווייגאַכטן?

(אַלע לאַכן)

גרעטע:

טרודע האַלט שטענדיק פון ימים־טובים!

פראַנץ:

(צו אַלעמען) טרודע איז גערעכט. אָבער אין קורט׳ס ווערטער שטעקט אויך אַ שטיק אמת.

ווערנער:

קורט האט דעם געדאנק ריכטיק ארויסגעבראכט. לאמיר מאכן א סוף מיט דער פראגע. מיינע פריינד! ווייגאכטן איז א קריסט־לעכער יום־טוב, נאר אונזער טאקטלאזיקייט... אנטשולדיקט מיר, ביטע, איך מיין אונזער ניט־באקאנטשאפט מיט דער זאך, האט אונז געבראכט צו דער פאלשער מיינונג, וועלכע איז דא פון האנס'ן און אנדערע ארויסגעזאגט געווארן. (צו גרעטל) וועגן קאנסטאנצע'ן זארג זיך ניט. זי איז געווארן אן אנדערע. איך בין אין דעם איבערצייגט.

מארטא:

(צו ווערנער'ן) קען מען דען ניט אין דער זעלבער צייט זיין א דייטש און א איד?

קורט:

(פארביטערט) א דייטש און א איד!...נאך דעם ווי זיי האבן אונז דערנידעריקט, באשמוצט, פאגראמען אויף אונז געמאכט, באיקאטן אויף אונז ארויסגערופן, אונזער נשמה פארפייניקט, פארשקלאפט! ניין, ניין!...

ווערנער:

ניין, קורט, אונזער נשמה איז ניט פארשקלאפט! אויסערלעך זיינען מיר קנעכט, אינערלעך פריי, פריי!

פראנץ:

(צו מארטא'ן, מיט א צווייפלענדיקער שטימע) יא, יא, אלטיטשקע, דאס איז א קלוגע פראגע! (קלאפט איר אויף די אקסלען) הע, הע, מארטא!

קורט:

ניט האלב און האלב! (באגייסטערט) מיר ליבן דייטשלאנד, איר ערד, איר נאטור, איר שפראך, איר קולטור, דעם בעסטן טייל פון דייטשן פאלק, אבער דאס אלץ גיט אונז פונדעסטוועגן ניט

דאָס רעכט צו פייערן אַ קריסטלעכן יום טוב. (צו גרעטל) דו האָסט דערמאָנט קאָנסטאַנצע׳ס נאָמען. דו האָסט, גרעטל, אָבער פאַרגעסן יענעם אָוונט, ווען קאָנסטאַנצע איז געקומען פון די גאָלדשמידס און האָט דערציילט, וואָס פאַר אַ חורבן די נאַציס האָבן געמאַכט אין זייער געשעפט, ווי זיי האָבן אַלץ פאַר־ניכטעט און די קליינע קינדער געשלאָגן. (ער ווייזט מיט באַ־וועגונגען, ווי די נאַציס האָבן געטאָן) געדענקסט, גרעטל, ווי קאָנסטאַנצע האָט אויסגעשריען מיט אַלע אירע כחות: „די פאַרברעכער באַנדע! דאָס זיינען דייטשן?! ניין, איך שעם זיך אָנרופן מיט׳ן נאָמען דייטשקע!״ (צו אַלעמען) קענט איר זיך אַלע דערמאָנען דעם מאָמענט, ווען איך האָב דערציילט קאָנ־סטאַנצע׳ן, וואָס עס טוט זיך אין דער שול: ווען אַ קליין אידיש מיידעלע האָט זיך געשטעלט אין דער ריי צוזאַמען מיט די אַנדערע שילערינס, אירע שול־חבר׳טעס, און אויסגעשטרעקט איר הענטעלע צו באַקומען אַ גלאָז מילך פון דער לערערין צום פרישטיק, האָט די לערערין איר אַ קלאַפּ געגעבן איבער׳ן האַנט און אַרויסגעשטויסן דאָס קינד פון דער ריי מיט די ווערטער: „דו באַקומסט ניט קיין מילך! גיי אַוועק! דו ביזט אַ אידין!״ (קורץ ווייזט מיט די הענט און באַוועגונגען די סצענע מיט׳ן קינד) עס קלינגט נאָך איצט אין מיינע אויערן קאָנסטאַנצע׳ס געשריי: „איך האַלט דאָס מער ניט אויס! איך קען דאָ מער ניט בלייבן!״ (צו פראַנץ׳ן) געדענקט איר, הער לעווענטאַל, ווי קאָנסטאַנצע איז צוגעשטאַנען צו אייך מיט פּראָטעסט־ווערטער: „פאָטער, פאַרוואָס האָסטו אונז ניט דערצויגן אַלס אידן, וואָלטן מיר געוואוסט, פאַר וואָס מיר ליידן! איצט האָב איך דערוואַכט!״— האָט אויסגעשריען קאָנסטאַנצע! אָט דעם מאָמענט מוזט איר אַלע גוט געדענקען!

פראַנץ:

(שולדיק) איך האָב דאָך אַליין ניט געוואוסט. מ׳האָט מיך אויך אַזוי דערצויגן. איצט, איצט אָבער, שטיי איך ביסלעכווייז אויף

פון טיפן שלאָף. איך דערוואַך! (מיט פּאַטאָס) נענטער צו דיר, מיין פאָלק, איך קום אַלץ נעענטער צו דיר, פון וועלכן איך בין געשטאַנען אַזוי ווייט! (שולדיק) קינדער, פילייכט בין איך שולדיק! באַשולדיקט מיך אָבער ניט צופיל! מיר זיינען גענוג געשטראָפט!

ווערנער:

(צו אַלעמען) נאָר קלאָרקייט, אמת! נו, מיינע ליבע געסט, גענוג. מיר האָבן זיך דורכגעשמועסט, אַראָפּגענומען אַביסל פון האַרצן דאָס, וואָס האָט אונז אַלעמען געדריקט. גענוג! עס איז היינט יום־טוב! חנוכה! לאָמיר פריילעך זיין, אויף צו להכעיס אונ־זערע שונאים! מיר גיבן זיך ניט אונטער! נייז, דאָס פאָלק ישראל לעבט! און טאַקע אַלס צייכן פון אונזער לעבן, (וויל אַריינ־ברענגען אַביסל מונטערקייט אין דער געשאַפענער געדריקטער שטי־מונג) דערלויבט מיר, אַלס אַנדענק פון היינטיקן שיינעם אוונט, געבן יעדערן פון אייך אַ קליינע חנוכה־מתנה! די שענסטע מתנה דעם פאָטער! (פאַרטיילט די מתנות, אַלע באַדאַנקען, פרייען זיך. באַזונדערס גערירט איז פראַנץ לעוועגטאַל. ער נעמט אַרום ווערנער'ן) און איצט, לאָמיר אַלע צוזאַמען, טאַקע נאָכאַמאָל אונזערע שונאים אויף צו להכעיס, מאַכן אַ טענצל, אַ אידיש טענצל! פאָטער, מוטער, אַלע, אַלע, אַלע צוזאַמען!

(טאַנצן האָראַ און זינגען):

וואָס מיר זיינען — זיינען מיר,
אָבער אירן זיינען מיר...

פראַנץ:

(זינגט באַגייסטערט, זיין שטימע הערט זיך העכער ווי די אַנדערע. רייסט זיך אַרויס פון רינג, לאַכט) איך קען ניט מער! מאַרטאַ, וואָס זאָגסטו צו אונזער ווערנער'ן? וואָס ער מאַכט פון אונז! (אַלע טאַנצן, לאַכן, זינגען, אַ וואונדערבאַרע שטימונג)

מאַרטאַ:

יע, פראַנצל, דו זעסט? דורך די קינדער ווערן מיר אויך יונג! (אַלע, מיד פון טאַנצן, וואַרפן זיך אויף די סאָפעס. קליינע פּויזע)

האַנס:

(צו אַלעמען) דער היינטיקער אָוונט איז באמת אַ וואונדער־באַרער! איך האָב מיטגעזונגען אידישע לידער, מיטגעטאַנצט, מיט באַגייסטערונג זיך געפרייט, און מיט טיפן שמערץ זיך צוגעהערט צו קורט׳ס ווערטער. ניט קוקנדיק אָבער אויף דעם פיין און די באַליידיקונגען, וואָס עס ברענגט אונז די גאַס, פילן זיך אָבער אַ סך פון אונז אַלס דייטשן! אַ סך פון אונז וועלן דאָ בלייבן, אונטער, אַלע אומשטענדן... דאָ קעמפן, דאָ אַר־בעטן, דאָ האָפן אויף אַ בעסערע צוקונפט, דאָ, אין דייטשלאַנד! אין דער פייערלעכער שעה, וועלכע מיר לעבן איצט דורך, מוז אויך אונזער ליבע, אונזער איבערגעגעבנקייט צו אונזער פאַטער־לאַנד דערמאָנט ווערן. היטלער איז דאָך ניט דייטשלאַנד און דייטשלאַנד איז דאָך ניט היטלער! (ער קוקט אין דער ווייט און דעקלאַמירט מיט באַגייסטערונג אַ דייטש־פּאַטריאָטיש ליד):

„דאַרט, וואו די אייכען־ביימער רוישן,
צום הימל געהויבן די קעפּ,
דאַרט, וואו די שטאַרקע שטראַמען ברויזן —
דאַרט איז מיין לאַנד —
דייטשלאַנד!
דאַרט, וואו דער גאָלדענער רהיין זיך צופליסט,
דאַרט, וואו דער זילבער־בלויער מאַין זיך צעגיסט,
דאַרט, וואו אונזערע לידער זיך צעזינגען,
דאַרט, וואו אונזערע ווערטער זיך צעקלינגען, —
דאַרט איז מיין פאַטערלאַנד!
אָ, דייטשלאַנד, אָ, זיסער קלאַנג,
דיך ליב איך מיין לעבן לאַנג!"

(קליינע פּויזע)

(צו אַלעמען) איר קענט זאָגן און זינגען, וואָס איר ווילט, מיר זיינען דייטשן!
(פּלוצלינג הערט מען פעסטע טריט. מ׳קלאַפּט שטאַרק מיט ביקסן־קאָלבעס אין דער טיר. מ׳קלינגט. לאָטע עפנט די טיר. עס רייסן זיך אריין עטלעכע נאַצי־מענער אין ברוינער אוניפאָרם)

ערשטער נאַצי:

דער איד לעוועגטאַל?

צווייטער נאַצי:

אויפשטיין! אַלע!

ערשטער נאַצי:

אַלץ זאָל בלייבן ליגן!

צווייטער נאַצי:

ניט אַנרירן!

(זיי רייסן אויף דעם טיש, דעם שראַנק, וואַרפן די זאַכן אויפ׳ן דיל, זוכן אין די שופלאָדן. אייניקע פון די נאַצים גייען אין דעם צווייטן צימער, אייניקע בלייבן אין דעם גרויסן צימער. זיי זוכן, וואַרפן די זאַכן, טרעטן זיי מיט די פיס. די נאַצים קומען צוריק פון צווייטן צימער)

ערשטער נאַצי:

(ווייזט אָן אויף דער חנוכה־מנורה) וואָס איז דאָס? (זעט אידישע בוכשטאָבן אויף דער מנורה, שליידערט זי אויפ׳ן דיל. פון אַלע אכוועזענדע, וועלכע שטייען דערשראָקן און נידערגעשלאָגן, רייסט זיך אַרויס אַ געשריי)

צווייטער נאַצי:

שטיל, פאַרפלוכטע אידן!

ערשטער נאַצי:

(גייט צו נענטער צו פראַנץ לעוועגטאַל, וועלכער האָט אויסגעשטרעקט זיין ברוסט, כדי דער אייזערנער קרייץ זאָל זיך בולט׳ער וואַרפן אין די אויגן פון די נאַצים. דער צווייטער נאַצי רייסט

מיט רציחה דעם קרייץ, וואַרפט אים אויפ'ן טיש. לעוועגטאַל ציטערט)
איך לעוועגטאַל! מיר האָבן דעם אָרדער צו זוכן ביי אייך וואַפן!

פראַנץ:

וואַפן?!...

מאַרטאַ:

אום גאָטעס ווילן!...

פראַנץ:

מיר האָבן ניט קיין וואַפן!

צווייטער נאַצי:

האַלט דאָס מויל, איד!

ערשטער נאַצי:

גיט בעסער אַרויס די וואַפן מיט גוטן. אויב זיי זיינען ביי אייך באַהאַלטן און מיר וועלן זיי געפינען, וועט איר זייער שלעכט אָפּשניידן.
(זיי זוכן)

צווייטער נאַצי:

(צום ערשטן) די אידן האָבן די וואַפן באַהאַלטן, צום דאַנער־וועטער!

מאַרטאַ:

(ברעכט אויס אין אַ געוויין) פאַרבאַרגענע וואַפן?! (ענערגיש) ניין, מיינע הערן, מיר האָבן ניט קיינע וואַפן!
(די נאַצים זוכן, זוכן, ערגערן זיך זייער, וואָס זיי געפינען ניט. זידלען)

זוערנער:

(צו די נאַצים) מיינע הערן! איך וועל אייער אַרבעט לייכטער מאַכן. איר דאַרפט מער ניט זוכן. איך וועל אייך באַלד ברענגען אונזערע באַהאַלטענע וואַפן!

(די נאַציס מאַכן אַ גליקלעך־צופרידענעם פּנים, וואָס זאָל באַדייטן: דער יונג איז אַ קערל, אַ כוואַט! אַלע אַנוועזענדע שטייען דער־שראָקענע, ווי פּאַראַליזירט, קוקן אויף ווערנער׳ן, ווי זיי וואָלטן אים פרעגן: וואָס טוט זיך מיט דיר? ווערנער עפּנט דעם ביכער־שראַנק, נעמט אַרויס פון דאָרט אַ דיק בוך, מאַכט עטלעכע טריט מיט דעם בוך צו די נאַציס, הויבט אויף הויך דאָס בוך)

דאָס איז אונזער וואַפן! די ביבל איז אונזער וואַפן, מיינע הערן!

(די נאַציס רייסן אַרויס צאַרנדיק די ביבל פון ווערנער׳ס האַנט, וואַרפן זי אויפ׳ן דיל. האַנס הויבט אויף די ביבל, קושט זי)

האַנס:

(צו די נאַציס) יאָ, יאָ, מיינע הערן! די צען געבאָט, וועלכע האָבן אונז טויזנטער יאָרן געוויזן אונזער וועג, זיי זיינען אונ־זערע וואַפן, מיינע הערן!

(די נאַציס נעמען זיך צו ווערנער׳ן און צו האַנס׳ן, ווילן זיי שלאָגן. די דאַמען ווייגען, שרייען. קורט, עריך, מאַכן אַ באַוועגונג אַרויסצורייסן ווערנער׳ן און האַנס׳ן פון די נאַציס הענט. אין זייער באַוועגונג, צו וועלכער עס טרעטן צו לאָרע, גרעטל און טרודע, איז צו באַמערקן, אַז זיי זיינען גרייט אויף אַלץ, אויף אַ געפער־לעכן שריט אפילו — זיך שלאָגן מיט די נאַציס. מאַרטאַ, טרודע, לאָטע וויינען, שרייען. די נאַציס לאָזן אָפּ ווערנער׳ן און האַנס׳ן, זעענדיק, אַז די סיטואַציע קען ווערן געפערלעך)

לאָטע:

(צו די נאַציס) איך בעט אייך, מיינע הערן! טוט ניט קיין שלעכטס אונזערע יונגע הערן. מיר האָבן דאָך ניט קיינע וואַפן!

ערשטער נאַצי:

(צו לאָטע׳ן) ווער זיינט איר?

לאָטע:

אַ דינערין. מיינע באַלעבאַטים זיינען די בעסטע מענטשן אין דער וועלט!

צווייטער נאַצי:

(מיט אַ צאָרנדיקער גרימאַסע) מענטשן... פאַרפלוכטע אידן זיינען זיי! און ווער זיינט איר?

לאָטע:

א דייטשע מיידל.

ערשטער נאַצי:

אַז אַריערין?

לאָטע:

יא, אַז אַריערין!

צווייטער נאַצי:

שעמט זיך! איר זיינט א אידישער קנעכט! אַז אַריערין זאָל זיך געפינען אין א אידיש הויז! א שאַנדע!

לאָטע:

גאָט צו דאַנקען, איך בין שוין אין דעם הויז צען יאָר, און נאָר גוטס האָב איך געזען פון מיינע הערשאַפטן.

ערשטער נאַצי:

האַלט ס'מויל, איר, אומפאַרשעמטע דייטשע מיידל! באַלעבאַטים! הערשאַפטן! שמוציקע אידן זיינען זיי! (צו ווערנער'ן) וואָס איז דיין נאָמען, דו, איד?

ווערנער:

(מיט שטאָלץ) ווערנער לעוועגטאַל! (דער צווייטער נאַצי שרייבט אַריין אין א ביכל)

ערשטער נאַצי:

באַשעפטיקונג?

ווערנער:

סטודענט (אונטערשטרייכט) פון דעם קייזער פרידריך־ווילהעלם אוניווערסיטעט! (צווייטער נאַצי שרייבט אין ביכל, מורמלט מיט פאַראַכטונג דאָס וואָרט, וואָס ווערנער האָט געזאָגט: „קייזער... מיר האָבן ניט מער קיין קייזער! אַ פירער האָבן מיר! אַדאָלף היטלער!")

ערשטער נאַצי:

(צו האַנס'ן) און דו, שמוציקער אינגל?

האַנס:

(הויך, מיט שטאָלץ) האַנס לעווענטאַל, אַ זון פון פראָנט־קעמפער און דייטשן העלד, דעם אַדוואָקאַט פראַנץ לעווענטאַל! (פראַנץ לעווענטאַל ברעכט אויס אין אַ געוויין)

(צווייטער נאַצי שרייבט אַריין אין זיין ביכל)

ערשטער נאַצי:

(צו האַנס'ן) באַשעפטיקונג?

האַנס:

(אויפגערעגט פון פאָטער'ס געוויין, שרייט אויס) דער ערשטער סטודענט פון דער רעאַל־שול, וועלכע טראָגט דעם נאָמען פון דעם גרעסטן דייטשן דיכטער געטע!

(צווייטער נאַצי קוקט קרום אויף האַנס'ן, שרייבט אין זיין ביכל)

ערשטער נאַצי:

(הויבט אויף זיין פויסט, דראָענד. צו ווערנער'ן און האַנס'ן) איר וועט שוין קריגן! (צו לאָטע'ן) אויך איר, אידישער קנעכט!

(די נאַציס, אין סאָלדאַטישער האַלטונג, מיט געהויבענע קעפּ, ווי נאָך אַן אָפּגעהאַלטענעם זיג, גייען אַרויס פון צימער אין מיליטערישן טריט. קלאַפּן מיט רציחה די טיר, מיט די ווערטער: „אויף ווידער־זען, שמוציקע אידן!" מאַרטאַ ברעכט צוזאַמען. אַלע פרויען, אויך לאָטע, וויינען היסטעריש. פראַנץ נידערגעשלאָגן. ער נעמט דעם אייזערנעם קרייץ אין דער האַנט, באַטראַכט אים, און וואַרפט אים צוריק אויפ'ן טיש. ווערנער נעמט די ביבל, טוט זי אַ קוש און שטעלט זי צוריק אין שראַנק. קורט, עריך — אין ערנסטער, קעמפערישער שטימונג)

האַנס:

(פאַרביטערט, צאָרנדיק, נידערגעשלאָגן) מיר זיינען דייטשן! (לאַכט און וויינט היסטעריש)

פאָרהאַנג.

דריטער אַקט

דער זעלבער צימער ביי פּראָנץ לעוועגטאַל. עס זעט אָבער אויס אַנדערש. ניטאָ פּריערדיקע ברייטקייט. די מעבל צוזאַמענגעשרומפּן, צוזאַמענגערוקט. דער צימער גופא זעט אויס אַביסל קלענער. אַן אונאָרדענונג. דאָ און דאָרט ליגן זאַכן. עטלעכע גרויסע וואַליזעס, האַלב־געפּאַקט, שטייען אָפּן: אַ צייכן, אַז עמיצער פאָרט אָפּ אין אַ ווייטער נסיעה.

פרילינג, בין־השמשות.

קאָנסטאַנצע זיצט ביי דער פּיאַנאָ, זינגט אַ טרויעריק הערבסטליד, אַקאָמפּאַנירט זיך אַליין.

פאָרהאַנג גייט אויף.

קאָנסטאַנצע בלייבט זיצן אין דער פּאָזע, זינגט און שפּילט. עס עפנט זיך שטיל די טיר, גרעטע קומט אַריין, בלייבט שטיין, הערט זיך צו צום געזאַנג און שפּיל פון איר עלטערער שוועסטער. קאָנסטאַנצע ענדיקט דאָס שפּילן, לייגט איר קאָפּ אויף דער פּיאַנע. הויבט אויף איר קאָפּ, לייגט צוזאַמען אירע הענט הינטערן הינטערשטן טייל פון קאָפּ, זיפצט.

גרעטע:

(גייט צו אויף די שפּיץ פינגער מיט לאַנגזאַמע שטילע טריט צו קאָנסטאַנצע'ן, לייגט צערטלעך אירע הענט אויף קאָנסטאַנצע'ס שולטערן. קאָנסטאַנצע כאַפּט זיך אויף אַביסל דערשראָקן, נעמט אַרום איר שוועסטער פאַר דער טאַליע) קאָנסטאַנצע, דו ביזט ווידער טרויעריק? וואָס איז מיט דיר, מיין שוועסטער?

קאָנסטאַנצע:

עס איז טרויעריק, מיין קינד, זייער טרויעריק.

גרעטע:

שטענדיק ביזטו טרויעריק. דו זעסט, איצט איז דאָך פרילינג!
(עפנט די פענסטער) אָך, ווי וואונדערבאַר, ווי שיין! פילסטו
דען ניט, קאָנסטאַנצע? פרילינג, פרילינג!

קאָנסטאַנצע:

יע, פרילינג! אָבער אויך דער פרילינג ברענגט מיט זיך זיין
קומער, פרילינג־ביינקשאַפט!...

גרעטע:

ווייסטו, פרילינג פיל איך זיך אַזוי הערלעך, אַזוי פריילעך,
אַז איך בין גרייט אַרומצונעמען די גאַנצע נאַטור, די גאַנצע
וועלט, און דרייען זיך אין אַ וואַנזיניקן קאַראַהאָד.

קאָנסטאַנצע:

די יוגנט רעדט אין דיר. דער רוף פון לעבן!

גרעטע:

און דו?

קאָנסטאַנצע:

איך בין אַלט געוואָרן... אַלץ אין דער פאַרגאַנגענהייט...
אויס... דאָס לעבן איז אַוועקגעגאַנגען... קומט ניט מער...

גרעטע:

(אינערלעכע ליידן, פּרוּווט זי אויפמונטערן) געזאָגט — אַלט...
טו נאָר אַ קוק אויף זיך: יונג, שיין ביזטו! מ'ליבט דיך...
(לאָרע קומט אַריין)

לאָרע:

שטער איך אפשר?

קאָנסטאַנצע:

וואָס רעדסטו, לאָרכען? פאַרקערט, איך פריי זיך זייער, ווען
איך זע דיך.

גרעטע:

(לאַכט) איך אָבער ניט. (נעמט לאַרע׳ן אַרום, קושט זי)

לאָרע:

פאַרוואָס זיצט איר פאַרשטעקט, אָפּגעזונדערט, אין בין־השמשות? אַך, ווי אין דרויסן איז שיין! די לופט...פרילינג... וואונדערבאַר...

גרעטע:

(צו לאַרע׳ן) ווי געפעלט דיר קאָנסטאַנצע? זי זאָגט, אַז זי איז אַלט, אָפּגעלעבט...

לאָרע:

(צו קאָנסטאַנצע׳ן) ווען איך וואָלט דיך ניט געקענט, וואָלט איך געמיינט, אַז דו ביזט ווי אַלע פרויען, און האָסט ליב קאָמפּלימענטן. אָבער וואָס אמת איז אמת. דו ביזט ווירקלעך שיין!

קאָנסטאַנצע:

(מיט ביטערקייט) שיין, שיין! אַך, קינדער, קינדער, איר ווילט מיך ניט פאַרשטיין. מיין גאַנצע שיינקייט בין איך גרייט אָפּצו־געבן פאַר אַ מאָמענט פון ריכטיקן לעבן, אינהאַלטספולן לעבן, אַ לעבן פול מיט קראַפט, מיט שיינקייט, ווי פריער. עס ווילט זיך אַזוי אַרומנעמען דאָס לעבן מיט אַלע כוחות, מיט דער גאַנצער ליידנשאַפט, צודריקן דאָס לעבן צום האַרצן, און לאַכן פרייען זיך... לאַכן, לאַכן פון דער גאַנצער ברוסט, לאַכן געזונט, קרעפטיק, נצחונ׳דיק, קלאַנגפול, און דרייען זיך, ווי גרעטל האָט פריער געזאָגט, אין אַ וואַנזיניקן קאַראַהאָד! אַך!

(מ׳הערט מאַרטאַ לעוועגטאַל׳ס שטימע: „גרעטע, ביטע!" גרעטע אָפּ)

לאָרע:

(צו קאָנסטאַנצע׳ן) דו ווייסט, קאָנסטאַנצע, אַז איך האָב דיך ליב, ניט נאָר ווי מיינע אַ שוועגערין און מיינע אַ קוזינע. ווי

א שוועסטער ביזטו מיר טייער! עפן מיר דיין האַרץ! זאָג מיר, וואָס טוט זיך ביי דיר? וואָס לאָזט דיר ניט פירן אַן אינהאַלטס־פולן לעבן, ווי דו האָסט זיך אויסגעדריקט? זאָג דאָך, איך בעט דיך, זאָג!

קאָנסטאַנצע:

איך בין מיד, זייער מיד... אַנטוישט...

לאָרע:

דו זאָלסט דאָס זאָגן, דו... א מענטש מיט אַזוי פיל מעלות, א מענטש, וועלכער קען אַנדערע באַגייסטערן, א מענטש, וועל־כער האָט געקעמפט... דו, דו ביזט מיד...

קאָנסטאַנצע:

יאָ! עס איז ניט צו מאַכן... אַזוי איז עס... איך בין מיד... אַנטוישט... פאַרלוירן דעם גלויבן אין אַנדערע און אין זיך אַליין. (קליינע פּויזע) לאָרע! איר אַלע ווייסט מיינע באַציאונגען צו דר. שולץ. איר ווייסט, אַז אונזערע הערצער זיינען פאַרבונדן פון א לאַנגער צייט. מיר ביידע האָבן געאַרבעט, געשטרעבט, געבויט שלעסער, געקעמפט פאַר א בעסער און שענער לעבן פאַר אַלע מענטשן. איצט — אַלעס פאַרביי. ער איז דאָך אַן אַריער... קענסט לייענען זיין בריוו. קענסט לייענען הויך. מער קיין שמערצן וועט דאָס מיר ניט פאַרשאַפן. (לאָרע לייענט: „מיין ליב, איינציק מיידל, מיין קאָנסטאַנצע! דיין געשטאַלט וועט אייביק זיין איינגעקריצט אין די טיפעניש פון מיין האַרצן. דאָס פאַרשאַלטענע לעבן ווייזט זיך אַרויס שטאַרקער ווי מיר. אונזערע וועגן וועלן זיך מוזן צעשיידן. אויב ניט — וועלן מיר ביידע מוזן פאַרברייכגען אונזערע יאָרן אין געפענגעניש. דו — לענגער ווי איך! זיי מוטיק! דו וועסט נאָך דיין גליק געפינען! דו ביזט א טאַכטער פון אַן אַלט פאָלק, וואָס איז גע־וואוינט צו ליידן און צו קעמפן. אין זיין ליידן איז עס אויך שטאָלץ און ווירדיק! וואָס מיט מיר וועט זיין — ווייס איך ניט! זאָרג ניט! פיל גליק אין דער צוקונפט ווינטשט דיר, אייביק דיינער, פרידריך")

(ווערנער קומט אַריין)

ווערנער:

גוטן אוונט! וואָס זיצט איר ווי צוויי טייבעלעך? וואו איז גרעטל?

קאָנסטאַנצע:

גרעטל איז ביי דער מוטער. זי העלפט איר אין קיך.

לאָרע:

(צו ווערנער'ן) זאָג מיר, ווערנער: איז דאָס ניט שרעקלעך פון קאָנסטאַנצע'ן? זי זאָגט, אַז זי איז מיד, אַנטוישט, און אַז דאָס לעבן האָט פאַרלוירן ביי איר זיין רייץ, זיין אינהאַלט.

ווערנער:

פּפוי, קאָנסטאַנצע, שעם זיך! איך רייד צו דיר, ניט נאָר ווי צו אַ שוועסטער, וועלכע איך האָב ליב, איך רייד צו דיר, צו אַ מענטשן, וועלכן איך פאַרעהר. דו ביזט אַ יונגער, געזונטער, קרעפטיקער מענטש, מיט בילדונג און דערפאַרונג אין לעבן. דו האָסט פיל געריזט, פיל געלערנט, פיל געקעמפט, פיל דורכ־געמאַכט... און דו, דו, אַ מענטש, וועלכער קען אַרבעטן און מוז אַרבעטן, קעמפן, אַנדערע באַגייסטערן, לייגסט צוזאַמען די הענט אין שוים און פאַרטיק! מיד... קיין ציל... קיין צוועק...! ניין, קאָנסטאַנצע, איצט איז ניט די צייט צו לאָזן זיך באַאיינפלוסן פון שטימונגען, און זיך לאָזן באַזיגן פון ריין־פּערזענלעכע זאַכן! קאָנסטאַנצע, מיין ליבע שוועסטער! איך פיל, איך וויים, וואָס עס טוט זיך איצט ביי דיר אין האַרצן. איך וויים אַלץ... אַלץ, פון דיינע פּערזענלעכע שמערצן. קעמפן מוזן מיר אַלע! אַרבעטן!... דו הערסט דאָך, וואָס פאָטער זאָגט: „אַ געוויטער איז געקומען... אַ שטורעם־ווינט!"...

קאָנסטאַנצע:

יאָ, ווערנער, דו ביזט גערעכט! וואָס זאָל איך אָבער טאָן?

ווערנער:

דו, קאָנסטאַנצע, די בעסטע און פעאיקסטע פון אונז אַלעמען, דו פרעגסט ביי מיר, וואָס דו זאָלסט טאָן? אַרבעטן, ליב קינד, קעמפן... יעדערער פון אונז איז איצט אַ סאָלדאַט... ווידמע זיך אַ נייעם אידעאַל און קעמף פאַר דעם אידעאַל!

לאָרע:

(צו קאָנסטאַנצע'ן) זייט דעם, ווי איך האָב געפונען אַ זין אין לעבן, אַן אידעאַל, ווי ווערנער רופט עס, בין איך גליקלעך. איך בין מיט צוואַנציק יאָר אינגער געוואָרן! אמת, ווערנער?!

ווערנער:

(צו לאָרע'ן) הייסט עס, דו ביזט איצט אַ זויג־קינד! זאָל איך דיר געבן אַ סאָסקע? אַ שיינע פרוי האָב איך אויסגעזוכט! אַ מפּיל־קינד!

(אַלע לאַכן)

קאָנסטאַנצע:

קינדער! ווען איך בין צווישן אייך, פיל איך מיך טאַקע אינגער, קרעפטיקער, לוסטיקער. ע, קאָנסטאַנצע, קאָנסטאַנצע, פליגלען פעלן דיר! אָפּגעהאַקט!...

לאָרע:

(צו קאָנסטאַנצע'ן) דו זעסט? דו מוזט שטענדיק זיין מיט אונז, און מיט אונז צוזאַמען פאָרן קיין ארץ־ישראל.

ווערנער:

איך דענק, אַז פאַר קאָנסטאַנצע'ן איז בעסער, ווען זי וואָלט דורכגעמאַכט אַן אינערלעכע הכשרה. (צו לאָרע'ן) דו וואָלסט איר געדאַרפט העלפן אין דער דאָזיקער הייליקער אַרבעט. נאָכ־דעם קען מען ריידן וועגן אַן עליה קיין ארץ־ישראל.

קאָנסטאַנצע:

(צו ביידן) עס גייט ניט אַזוי שנעל, קינדער! ביי אייך, יונגע מענטשן, איז דאָס גאַנץ אַנדערש.

לאָרע:

(צו קאָנסטאַנצע׳ן) ווידער מיט דיינע נאַרישקייטן. אַלט, יונג! אַך, קאָנסטאַנצע, אַ שיין לעבן וועלן מיר אויפבויען. וואַרט נאָר!

קאָנסטאַנצע:

גוט. איך וואַרט. איך האָב צייט. מיר מוזן זיך אַלע איצט באַוואַפענען מיט געדולד. אָבער די עלטערן?... זייער לאַנגע איז זייער טרויעריק! דאָס, וואָס פאָטער האָט איצט אויסגעשטודירט די אידישע געשיכטע און אויסגעפונען דעם שווערן וועג, וועלכן אונזער פאָלק האָט דורכגעמאַכט, דאָס מאַכט אים לייכטער צו דערטראָגן דעם שווערן גורל. ער ווייסט איצט, פאַר וואָס מיר ליידן! אויך איך האָב פיל געלייענט, פיל געלערנט. די אויגן האָבן זיך ביי אונז אַלעמען געעפנט. מיר האָבן דערוואַכט פון טיפן שלאָף. עך, פאָטער, פאָטער, ווי ריכטיק זיינען דיינע ווערטער: „אַ שטורעם־ווינט... געוויטער...״ (קליינע פּויזע) קינדער, איך גיי צום פאָטער. ער איז אַליין אין זיין צימער. (אָפּ)

לאָרע:

אַ פיינער, ערלעכער מענטש איז קאָנסטאַנצע! איך האָב זי זייער ליב!

ווערנער:

צו איר נשמה מוז מען פאַרזיכטיק צוגיין. זי האָט פיל דורכגעמאַכט... אַ סך אַנטוישונגען... פאַרלוירן דעם גלויבן אין מענטשן און אין זיך אַליין... ביז זי וועט געפינען דאָס, וואָס זי האָט פאַרלוירן, וועט נעמען צייט. נאָר פאַרזיכטיק מיט איר!

לאָרע:

איך האָף, אַז אין ארץ־ישראל וועט זי ווערן אַן אַנדער מענטש! אַ ניי לעבן, אַן אַנדער סביבה, אַנדערע צילן, אַנדערע שטרע־

בונגען... דער עיקר — פיל אַרבעט, צווישן די העלדישע אַנשטרענגונגען פון אונזערע חלוצים... קאָנסטאַנצע איז אַ מענטש מיט אידעאַלן. זי וועט זיך באַשטימט דאָרט איינלעבן.

ווערנער:

אַן אידעאַליזם, אַן פייער אין האַרצן, אַן פאַרבאַרייטונג צו יעדן קרבן, טאַר מען קיין ארץ־ישראל ניט פאָרן.

לאָרע:

איך בין איבערצייגט, אַז אין ארץ־ישראל, מיט אונז צוזאַמען, איז איר ריכטיקער פּלאַץ אין לעבן. זי איז מיר אַזוי ליב, ווי אַ שוועסטער.

ווערנער:

זי איז דאָך מיין שוועסטער, איז זי אויך דיינע.

לאָרע:

געוויס. אַך, ווערנער, ווי לייכט און גוט איז מיר מיט דיר, האַנט אין האַנט, צו גיין אין לעבן. איך בין גליקלעך, וואָס איך באַזיץ דיך, וואָס דו ביזט מיינער! דאָס רעדט אין מיר ניט דאָס נאַטירלעכע געפיל פון ליבע, נאָר אויך דער מענטש, וועל־כער דענקט. אַלץ, אַלץ ביזטו ביי מיר! אין מיינע אויערן קלינגט נאָך איצט דיין איינפאַכע ליבעס־דערקלערונג: „לאָרע", האָסטו דעמאָלט געזאָגט, „איך ליב דיך. זיי מיין פרוי! איין באַדינגונג נאָר: ביידע זאָלן מיר אַרבעטן צוזאַמען פאַר אונזער אידעאַל!" איך הער נאָך איצט דעם קלאַנג פון דיינע ווערטער. ווי גרויס ביזטו דעמאָלט געווען אין מיינע אויגן! איך ליב דיך, ווערנער!

ווערנער:

(באַגייסטערט) איך בין זייער גליקלעך, וואָס איך האָב דיך! ווייסטו, לאָרע, איין אויגנבליק, נאָר אַן אויגנבליק, האָב איך געמיינט, אַז איך פאַרליר דיך! דער אויגנבליק איז געווען פאַר מיר אַן אייביקייט! ניין, ניט נאָר איך פאַרליר דיך, נאָר מיר פאַרלירן זיך ביידע, און אונזערע וועגן גייען זיך פאַנאַנדער!

לאָרע:

(קוקט אים אָן מיט שרעק, פאַרוואונדערט) ווען, ווען, זאָ מיר?!

ווערנער:

דעמאָלט, אין ווייגאַכט אוונט, ווען דו ביזט געקומען אין מיין צימער רופן מיד, אַז איך זאָל פייערן צוזאַמען מיט אונזער פאַמיליע דעם דאָזיקן אוונט! קענסט זיך דערמאָנען? איך האָב דיר פעסט, קאַטעגאָריש געענטפערט: „ניין, איך גיי ניט!" און ווען דו האָסט מיך דעמאָלט געבעטן: „ווערנער, טו דאָס צוליב מיר", האָב איך דיר נאָך שטאַרקער געענטפערט: „ניין, דאָס טו איך ניט!"

לאָרע:

(באַרואיקט, שטראַלט פון אָינערלעכן גליק) מיין ליבער! מיין ליבסטער ווערנער! פון אָט־יענעם אוונט האָב איך דיך געליבט שטאַרקער, הייסער. אין יענעם אוונט ביזטו הויך אויסגעוואַקסן אין מיינע אויגן. ווי אַ הויכער באַרג האָסטו דעמאָלט אויסגעזען, וואָס זיין שפּיץ איז ניט לייכט צו דערגרייכן! (פּויזע) פאַר מיינע דעמאָלט אַרויסגעזאָגטע ווערטער שעם איך זיך, נאָך איצט... איך בין דאָך אָבער אַ פרוי... אַ פרוי, וועלכע ליבט, ליבט שטאַרק!...

ווערנער:

דאָס פאַרשטיי איך, ליבע לאָרכען! ווייסטו, ניט לאַנג צוריק איז מיר פּלוצלינג געקומען אַ געדאַנק: וואָס וואָלט געווען, ווען איך פאַרליר דיך דעמאָלט?

לאָרע:

(מיט שרעק, גייגעריק) נו, וואָס וואָלט געווען? זאָג זשע!

ווערנער:

לאָרע! דיין ליבע צו מיר גיט מיר שטענדיק קראַפט, מוט, פרייד, באַגייסטערונג, גלויבן — אַלץ וואָס איז נייטיק פאַר

א וויכטיקער קאמף־ארבעט! ווען איך וואלט דיך דעמאלט פארלוירן, האב איך דא ניט לאנג געקלערט, וואלט מיין ארבעט דערפון זייער געליטן. איך וואלט, נאטירלעך, אנגעהאלטן מיין טעטיקייט, איך וואלט געארבעט א סך, אפשר אויך פיל מער ווי איצט, אבער אין דער ארבעט מיינער וואלט געפעלט, ווי זאל איך דיר דאס דערקלערן, דער גייסט, דאס הייליקע פייער, דער ברען, די באגייסטערונג, אט דאס, וואס עס גיט מיר דיין ליבע!

לאָרע:

(גליקלעך, שטראלט, איז שטאלץ) ווי גליקלעך האסטו מיך איצט געמאכט מיט דיינע ווערטער! אין מיין הארץ איז פרילינג! ווייסטו, מיין ווערנער, ווען איך וואלט נאר געווען א פרוי, וועלכע ליבט, וואלט אין יענעם אוונט, וועלכן דו האסט דא דערמאנט, אין אמת'ן געדארפט זיך אויפהויבן א שטורעם אין מיין הארצן, א פראטעסט־געפיל געגן דיר און דיין ארבעט. אין מיין נשמה וואלט דעמאלט, מיט דער גאנצער קראפט, געדארפט ריידן די אייפערזוכט, דאס שטארקע געפיל פון א פרוי, וועלכע וויל זיך ניט טיילן, וויל האבן דעם גאנצן מאן, פאר זיך. (פויזע) גאט צו דאנקען, בין איך ניט באזיגט געווארן פון די דאזיקע געפילן, ווייל איך בין שוין דעמאלט געווען ניט נאר א פרוי, וועלכע ליבט, נאר אויך א וואפן־טרעגער, דיין מיטקעמפער, דיין קאמעראד!

ווערנער:

מיין גאלדענע פרוי! א ניי לעבן וועלן מיר אויפבויען אין ארץ־ישראל, אן אינהאלטסרייד, באגייסטערט לעבן, א פריי־לעבן! קינדער זאלסטו מיר ברענגען: אינגלעך, אינגלעך, דו הערסט!

לאָרע:

(עטוואָס שעמעוודיק) געווים, אָבער אויך מיידעלעך, דיר אויף צו להכעיס! (זיי נעמען זיך אַרום, קושן זיך; ביי דער סצענע קומט אַריין גרעטע)

גרעטע:

(שטעלט זיך אַוועק לעבן טיר, פאַרלייגט די הענט) נו, וואָס זאָגסטו צו די טייבעלעך! קורט און איך פאָרן מאָרגן אַוועק, און זיי פרייען זיך! קיין אַנדער צייט אויף האַלזערייען און קושערייען האָט איר ניט געקענט געפינען?! (נעמט זיי ביידן אַרום און קושט זיי)

ווערנער:

(צו גרעטע'ן) וואו איז קורט?

גרעטע:

ער לויפט אַרום אַ גאַנצן טאָג געזעגענען זיך מיט פריינד און באַקאַנטע. יאָ, מאָרגן אין דער צייט וועט אונז די באַן טראָגן דורך פעלדער און וועלדער, טאָלן און בערג!

(אַביסל טרויעריקע שטימונג)

לאָרע:

וואו איז קאָנסטאַנצע?

גרעטע:

זי איז מיט'ן פאָטער, אין זיין צימער.

לאָרע:

איך גיי זי רופן. (אָפּ)

גרעטע:

מוטער וויינט, זי קען זיך ניט באַרואיקן. זי איז זייער טרויעריק, וואָס מיר פאָרן מאָרגן אַוועק.

ווערנער:

קאָנסטאַנצע און לאָרע וועלן זי באַרואיקן און אַכטונג געבן אויף איר.

גרעטע:

איר פאָרט דאָך אויך באַלד אַוועק קיין ארץ־ישראל. אַזוי ווערן מיר צעזייט און צעשפּרייט. (זיפצט)

(פראַנץ לעוועגטאַל, לאָרע און קאָנסטאַנצע קומען אַריין. פראַנץ לעוועגטאַל געבויגן, פיל עלטער געוואָרן)

פראַנץ:

עס איז דאָך פרילינג, און אַזאַ געוויטער אין האַרצן... אַ שטורעם־ווינט...

(גרעטע אָפּ)

ווערנער:

קאָפּ הויך, פאָטער! עס וועלן נאָך קומען גוטע צייטן. די האָפענונג ניט פאַרלירן. דו הערסט, פאָטער! (גלעט אים די האָר פון קאָפּ)

(מאַרטאַ און גרעטע קומען אַריין)

מאַרטאַ:

(קוקט אויס טרויעריק. וואַרפט טרויעריקע בליקן אויף די וואַ־ליזעס. נעמט אַרום גרעטע'ן) גרעטל! איך בעט דיך, נעם די וואַליזעס אַוועק. איך קען זיי ניט אָנקוקן.

(קורט קומט אַריין)

גרעטע:

מוטער, איך בעט דיך! זיי ניט טרויעריק! איך וועל דיר שיקן גרינסן, געפלאַנצטע מיט מיינע אייגענע הענט!

קורט:

און איך וועל אייך שיקן עופות, ביי מיר אַליין אויסגעהאָ־דעוועטע!

פראַנץ:

(זיפצט) אַ שיינע אַרבעט!

ווערנער:

אַ וואונדערבאַרע אַרבעט, פאָטער! אַ געזונטע, אַ פּראָדוק־טיווע, אויף דער פרייער נאַטור.

קורט:

די נאַטור מאַכט דעם מענטשן פריי. מענטשן זיינען דאָרט ווי פייגל. הינער, אַט אַזעלכע, (ווייזט מיט די הענט) וועל איך אַליין אויסהאָדעוועז!

קאָנסטאַנצע:

קורט, איך וועל דיר געבן אַ גוטע עצה: דו זאָלסט דיינע הינער ניט געבן צופיל פרייהייט, וואָרים דו קענסט נאָך בלייבן מיט דער פרייהייט, און די הינער — היידא! (אַלע לאַכן)

(האַנס קומט אַריין)

קורט:

(צו קאָנסטאַנצע'ן) לאַך, לאַך! איך שווער דיר, אַז אין ארץ־ישראל וועסטו אַליין האָדעוועז הינער.

האַנס:

אַ קאָמעדיע מיט קורט'ן! אומעטום איז ער דאָ מיט זיינע הינער. וואו ער שטייט און וואו ער גייט, זעט ער נאָר הינער.

קורט:

(צו האַנס'ן) און וואָס זעסטו, חכם מיינער?

האַנס:

איך זע שוין גענוג. (צו גרעטע'ן) מאָרגן אַלזאָ... געפאָרן... באַשטימט...

מאַרטאַ:

(צו האַנס'ן) דערמאָן מיר ניט דעם מאָרגנדיקן טאָג! (וויינט)

קאָנסטאַנצע:

מוטער, וואָס איז מיט דיר? שעם זיך! א מוטער, וועלכע האָט אַזעלכע קינדער, ווי ווערנער, גרעטל, האַנס, לאָרע, קורט, טאָר אַזוי ניט ריידן! די יוגנט מוז גיין איר וועג! זיי זיינען יונג, זיי וועלן זיגן!

מאַרטאַ:

(צו קאָנסטאַנצע'ן) אויך מיט דיר, מיין קינד, בין איך שטאָלץ! איך בין דאָך אָבער א מאַמע! דאָס קענסטו ניט פאַרשטיין, מיין קינד! (צעוויינט זיך)

פראַנץ:

(צו זיך) דאָס געוויטער צווינגט... א שטורעם־ווינט... (צו מאַרטאַ'ן) גענוג אָבער, מאַרטאַ. זיי שטאַרק, זיי מוטיק! דו ביזט דאָך די פרוי פון פראַנץ לעוועגטאַל! (שטייט אויף פון זיין פּלאַץ; שטרעקט אויס זיין ברוסט, ווי אַמאָל אין די גוטע יאָרן) דו הערסט, וואָס איך זאָג דיר! קאָפּ הויך!

מאַרטאַ:

גוט! איך וויין ניט מער, פראַנצל!

(לאָטע קומט אַריין מיט בלומען. זי גיט זיי גרעטע'ן)

לאָטע:

גוטן אוונט, גנעדיקע פרוי! גוטן אוונט, גנעדיקער הער! גוטן אוונט, מיינע הערשאַפטן!

אַלע:

(באַגריסן זי וואַרעם, דריקן איר די האַנט) גוטן אוונט, לאָטע!

(גרעטע באַדאַנקט איר פאַר די בלומען)

מאַרטאַ:

(צו לאָטע'ן) ווי גייט עס אייך אויף דער נייער שטעלע?

לאָטע:

א דאַנק פאַר׳ן פרעגן, גנעדיקע פרוי. מ׳מוז צופרידן זיין. אַזוי גוט, ווי ביי אייך אין הויז, וועל איך שוין מער ניט האָבן. איך וועל אייך קיינמאָל ניט פאַרגעסן.

פראַנץ:

יע! געוויטער... א שטורעם־ווינט!...

לאָטע:

פריילין גרעטע, איר פאָרט מאָרגן אַוועק. איך בין געקומען זיך געזעגענען מיט אייך, און ווינטשן אייך פיל גליק.

גרעטע:

(נעמט אַרום לאָטע׳ן. לאָטע וויינט) איך דאַנק אייך זייער! עס איז זייער פיין פון אייך, פריילין לאָטע, וואָס איר זיינט געקומען.

האַנס:

(צו גרעטע׳ן) גרעטעלע, נאַר! דו מיינסט, פריילין לאָטע איז געקומען צו דיר? זי איז גאָר געקומען זען ווערנער׳ן! זי איז דאָך אין אים פאַרליבט!

לאָטע:

(שעמעוודיק) אָבער, הער האַנס! ווי קאָנט איר דאָס גאָר זאָגן, אַזעלכעס! איך בין דאָך אַן אַריערין! (שמייכלט)

לאָרע:

(צו לאָטע׳ן) פאַרוואָס זאָלט איר ניט ליב האָבן מיין מאַן?! איז דען הער ווערנער ניט שיין? איך בין ניט אייפערזיכטיק! (אַלע לאַכן)

מאַרטאַ:

(צו לאָטע׳ן) איך בעט אייך, לאָטע! זעצט זיך, מיר וועלן טרינקען קאָפע.

לאָטע:

איך דאַנק אייך זייער, גנעדיקע פרוי! איך מוז ליידער גיין. איך בין אַריינגעשפּרונגען צו אייך אויף אַ מינוט, נאָר זיך געזעגענען מיט פריילין גרעטל און הער קורט. איך טאָר דאָך אייער הויז ניט באַטרעטן! אַ, ווען די נאַצי פרויען־אָרגאַניזאַציע (פאַרביטערט און פאַראַכטנד) דערוויסט זיך, אַז איך בין ביי אייך געווען, באַקום איך אַ שווערע שטראָף. וואָס זאָל איך אָבער טאָן? עס ציט מיך צו אייך, אין אייער הויז, וואו איך האָב מיינע שענסטע יאָרן פאַרלעבט און וואו מיר איז געווען אַזוי גוט. ווען איך וואָלט אַלט געווען 45 יאָר, וואָלט איך געקענט ביי אייך, לויט דעם געזעץ, בלייבן. אָן געהאַלט וואָלט איך אייך געדינט, און מיט אַלץ זיך מיט אייך געטיילט. (קוקט אַרום דאָס צימער, שאָקלט טרויעריק מיט'ן קאָפּ)

האַנס:

(צו לאָטע'ן) דאָס אָבער גלויב איך אייך ניט, פריילין לאָטע, אַז איר וואָלט שוין וועלן אַלט זיין 45 יאָר. אַלע פרויען ווילן דאָך שטענדיק זיין יונג.

לאָטע:

איך שווער אייך, הער האַנס! אין דעם פאַל, גלויבט מיר, טוט עס מיר זייער לייד, וואָס איך בין אינגער. איך וויל נאָר מיט אייך צוזאַמען זיין. נו, מיינע הערשאַפטן, אַ גוטע נאַכט! פיל גליק, פריילין גרעטל און הער קורט! (אַלע: אַ דאַנק, פריילין לאָטע! אַ גוטע נאַכט! אייך אויך פיל גליק!)

(לאָטע אָפּ)

מאַרטאַ:

אַ וואונדערבאַרע מיידל איז לאָטע!

פראַנץ:

צען יאָר ביי אונז געווען. ווי אַן אייגן קינד האָסטו זי באַהאַנדלט.

(עריך קומט אַריין. אַלגעמיינע באַגריסונג)

האַנס:

(צו עריך׳ן) נו, ווי געפעלט דיר דיין אַרבעט?

עריך:

אויסגעצייכנט! איך בין צופרידן! די טישלעריי גיט מיר אַסך פאַרגעניגן! גאָט צו דאַנקען, פּטור געוואָרן פון זייער פאַר־שאָלטענער שול!

האַנס:

(צו עריך׳ן) קענסטו שוין מאַכן אַ „נאַכט־שטול"?

עריך:

(מיט שטאָלץ) געוויס!

(אַלע לאַכן)

האַנס:

אויב אַזוי, מזל־טוב דיר!

עריך:

(צו האַנס׳ן) און דו?

האַנס:

מיין מייסטער איז צופרידן. ער זאָגט, אַז באַלד וועל איך שוין קענען צו יעדן שלאָס מאַכן אַ שליסל, און אַז פון מיר וועט אַרויסקומען אַ גוטער שלאָסער!

פראַנץ:

(צופרידן) זייער גוט, מיין זון! אַרבעט נאָר!

קורט:

(צו האַנס׳ן) פאַרגעס ניט צו מאַכן אַ גוטן שלאָס פאַר מיינע הינער, „הער שלאָסער־מייסטער"!

(אַלע לאַכן)

מאַרטאַ:

די קינדער פאָרן מאָרגן אָפּ און מאַכן זיך אַביסל פריילעך!

קאַנסטאַנצע:

ריכטיק! לאַכן, נאָר לאַכן, אונזערע פיינט (פאַרביטערט) אויף צו להכעיס!

(טרודע קומט אַריין. אַלגעמיינע באַגריסונג)

טרודע:

זאָגט אונז מזל־טוב! מיינע עלטערן האָבן שוין אַלע פּאַפּירן פאַר פאַלעסטינע, און קענען באַלד אָפּפאָרן. מיין מוטער דער־ציילט, אַז ביים באַקומען די פּאַפּירן, זיינען געשטאַנען הונ־דערטע מענטשן מיט אויסגעשטרעקטע הענט און בעטנדיקע בליקן: גיט אונז סערטיפיקאַטן! האָט רחמנות!

(אַלע גראַטולירן טרודע'ן)

מאַרטאַ:

שרעקלעך! (צו טרודע'ן) און דיין ברודער?

טרודע:

ערנסט וויל ניט אין פאַלעסטינע. ער פאָרט קיין אַרגענטינע און האָט שוין אויך זיינע פּאַפּירן. אויך ער דערציילט, אַז טויזנטער מענטשן שטייען טאָג־איין, טאָג־אויס, און וואַרטן אויף זייער גליק — אויסצואוואַנדערן אין די ווייטע לענדער.

האַנס:

בראַוואָ! זעסטו, ווערנער!

ווערנער:

(צו האַנס'ן) וואָס איז ביי דיר די שמחה אַזוי גרויס?!

האַנס:

(צו ווערנער'ן) ווייל ערנסט געהערט צו מיין ריכטונג. ער פאָרט ניט קיין פאַלעסטינע!

קורט:

(צו האַנס'ן) פאַרפאַלן! פון דיר וועלן מיר שוין קיין מענטש ניט מאַכן! (שמייכלט) דו ביזט פאַרלוירן, אינגל!

האַנס:

(צו קורט׳ן) ניט אַלע קענען זיין, ווי דו...

עריך:

און דאַרפן ניט זיין!

האַנס:

ריכטיק!

ווערנער:

(צו קורט׳ן) האַנס, עריך, ערנסט און אַלע זייערע חברים האָבן אַ רעכט אויף זייער מיינונג. זייער אינערלעכע סטרוקטור איז אַנדערש, ווי ביי אונז. זאָלן זיי נאָר זיין גוטע מענטשן און איבערגעגעבענע אידן!
(האַנס, עריך: געוויס!)

טרודע:

(צו ווערנער׳ן) איז דאָס נאָר אַן אינערלעכע, געפיל־אַנגע־לעגנהייט?

לאָרע:

(צו טרודע׳ן) אין אַ געוויסער מאָס. דאָס געפיל שפּילט דאָ אַ גרויסע ראָלע.

קורט:

אין דער פאַמיליע זיינען דאָ פיר קינדער, און אַלע פילן פאַרשידן.

האַנס:

עס שטימט ניט! אין אונזער פאַמיליע זיינען דאָ אַכט מענטשן, און פאַרטיילט נאָר אויף צוויי פּאַרטייען.

לאָרע:

ווי אַזוי מאַכסטו דיין חשבון?

האַנס:

(צו לאָרע'ן) דו, ווערנער, גרעטל און קורט—איר זיינט ציוניסטן. פאָטער, מוטער, קאָנסטאַנצע, איך — מיר פאַרטרעטן אַן אַנדער מיינונג. מיר זיינען ניט קיין ציוניסטן.

ווערנער:

אידן זיינט איר דאָך אָבער, שטאָלצע אידן!

האַנס:

געוויס, שטאָלצע אידן!

פראַנץ:

אַלע זיינען מיר געוואָרן אידן, און בלייבן אידן! אַ געוויטער... אַ שטורעם־ווינט!... מיר האָבן דערוואַכט פון שלאָף...

קורט:

ריכטיק!

קאָנסטאַנצע:

איך געהער איצט ניט צו קיין פּאַרטיי. (ענערגיש) איך בין אָבער אַ אידין, וועל אַ אידין בלייבן און מיט שטאָלץ טראָגן די געלע לאַטע! (אַלע: וואונדערבאַר, קאָנסטאַנצע!)

ווערנער:

די פריערדיקע (מיט אַ שמייכל) „אַלטע" קאָנסטאַנצע!

פראַנץ:

אויך איך געהער ניט צו קיין פּאַרטיי. איך בין אָבער אַ איד, און איך בין שטאָלץ מיט מיין אידישקייט! (צו מאַרטאַ'ן) און דו, אַלטע?

מאַרטאַ:

אַ מוטער גייט שטענדיק מיט אירע קינדער!

(אַלע: וואונדערבאַר, מוטער!)

פראַנץ:

(צו מאַרטאַ'ן) דו האָסט דאָך אָבער געהערט: די קינדער זיינען פאַרשידן אין זייערע מיינונגען.

מאַרטאַ:

דאָס קען אַ מאַן ניט פאַרשטיין! יעדעס קינד איז אַ שטיק פון מוטער׳ס האַרץ. אַ מוטער גייט מיט אַלע קינדער. די מוטער, וואָס גייט ניט מיט אירע קינדער צוזאַמען, איז ניט קיין ריכטיקע מוטער!

קאָנסטאַנצע:

(צו מאַרטאַ׳ן) ווי שיין דו האָסט דאָס געזאָגט, ליבע מוטער!
(אַלע קינדער, באַגייסטערט פון מוטער׳ס ווערטער, גייען צו איר צו, קושן זי)

ווערנער:

(צו מאַרטאַ׳ן) וואונדערבאַר, מוטער! (שמייכלט) דו ביזט דאָך אָבער מיט אונז!

קורט:

(צו האַנס׳ן) נו, האַנסל, וואו איז דיין סטאַטיסטיק?

האַנס:

(צו קורט׳ן) איך בין ניט קיין סטאַטיסטיקער. איך בין אַ שלאָסער. פאַרשטייסט?

פראַנץ:

(פאַרביטערט) אַ שלאָסער, אַ שלאָסער...

האַנס:

ניט קוקנדיק אויף דער שרעקלעכער אינקוויזיציע, וועלכע איך האָב דורכגעמאַכט אין מיין שול נאָך יענעם חנוכה אָוונט, ווען די נאַציס זיינען ביי אונז געווען, בין איך גליקלעך, וואָס זיי האָבן מיך פון דער שול אַרויסגעטריבן, און איך בין געוואָרן אַ שלאָסער! פאָטער! גלויב מיר, איך בין גליקלעך און צופרידן!

עריך:

אויך איך בין גליקלעך, וואָס איך בין אַ סטאַליער!

מאַרטאַ:

(צו האַנס׳ן און צו עריך׳ן) געבענטשט זאָלן זיין אייערע הענט! (צו אַלעמען) זייט מיר אַלע גליקלעך, וואו איר זיינט און וואָס איר זיינט!

טרודע:

דער הער אָבער־קאַנטאָר האָט אונז דערציילט, אַז אַלע גרויסע מענטשן פון אונעזר געשיכטע, אַלע חכמים, זיינען געווען באַל־מעלאָכעס.

לאָרע:

ריכטיק! און זיינען פאַרבליבן באַלמעלאָכעס זייער גאַנץ לעבן!

טרודע:

(צו מאַרטאַ׳ן) פרוי לעווענטאַל! אַלס פריינט פון אייער פאַמיליע, דערלויב איך מיר צו שטעלן אייך אַ פראַגע: (אַלע נייגעריק) גרעטל און קורט פאָרן מאָרגן אָפּ. ווערנער און לאָרע פאָרן אויך באַלד קיין ארץ־ישראל. קאָנסטאַנצע און האַנס בלייבן פאַרלויפיק דאָ. וואָס וועט זיין מיט דער מוטער׳ס הארץ? (אַלע קוקן זי אָן בייזלעך. זייערע בליקן זיינען געווענדט צו איר, ווי זיי וואָלטן וועלן זאָגן: נו, אַ חכמה! קיין אַנדער פראַגע האָסטו ניט? די ריכטיקע צייט איצט אויסגעקליבן! טרודע פאַרשטייט זייערע בליקן, און פאַרענטפערט זיך מיט די דאָזיקע ווערטער:) קינדער! עס איז ניט צו מאַכן! אין אונזער פאַמיליע און אין אַנדערע אידישע פאַמיליעס איז די זעלבע טראַגישע פראַגע. פאַמיליעס ווערן צעבראָכן, צעזייט און צעשפּרייט...

פראַנץ:

(צו טרודע׳ן) פאַרוואָס פרעגסטו ניט, וואָס וועט זיין מיט דעם פאָטער׳ס הארץ? איך האָב דאָך אויך אַ שטיקל הארץ.

ווערנער:

(מאַכט טרודע׳ס פראַגע לעכערלעך; וויל אַריינטראָגן אַביסל הייטער־קייט אין דער געשאַפענער שטימונג) (צו פראַנץ׳ן) וויל נאָר אַ

שטיקעלע האַרץ איז ביי דיר געבליבן, פאַטער. דו ביזט דאָך געווען אַ פראַנט־קעמפער, אַ פּאַטריאָט. דאָס „גאַנצע" האַרץ האָסטו אָפּגעגעבן אונזער (פאַרביטערט און איראָניש) דייטשן פאָטערלאַנד!

טרודע:

(שטייט ניט אָפּ פון דער פראַגע, וועלכע זי האָט באַרירט) אַנטשולדיקט: איך האָב געהאַט אַ טעות. איך מיין: דאָס האַרץ פון די עלטערן.

מאַרטאַ:

(צו טרודע'ן) אַן אומגעוויינלעך שווערע פראַגע האָסטו געשטעלט, טרודעלכען! (וויל איר פאַרטיידיקן און אַרויסנעמען פון דער פאַרלעגנהייט און שולדיקייט, אין וועלכער זי געפינט זיך) אָבער אַ וויכטיקע פראַגע, וועלכע מוז געפרעגט ווערן. איינס קען איך דערויף ענטפערן: שווער, זייער שווער צו זיין אַ אידישע מאַמע! דאָס האַרץ בלוטיקט! (זי האַלט זיך מוטיק)

טרודע:

מיין מוטער זאָגט אויך די זעלבע ווערטער.

קאָנסטאַנצע:

ס'איז אַ שרעק מיט די עלטערן! שטענדיק ווילן זיי, אַז זייערע קינדער זאָלן אייביק בלייבן ביי זיי און מיט זיי, אָט ווי קורט וויל, אַז זיינע „הויכגעשעצטע" הינער זאָלן אים תמיד באַגלייטן. (די יוגנט לאַכט)

מאַרטאַ:

(צו קאָנסטאַנצע'ן) איך דאַנק דיר, מיין קינד, וואָס דו ווילסט אַריינברענגען אַביסל הייטערקייט אין אונזער איצטיקער געדריקטער שטימונג. (צו האַנס'ן) שפּיל, איך בעט דיך, אַ טרויעריק ליד. זאָל זיך מיין האַרץ ריכטיק אויסוויינען. עס וועט מיר לייכטער ווערן. איך זאָג אייך צו, קינדערלעך, אַז מער

וועל איך ניט וויינען. ווען איר וועט אָפּפאַרן, וועל איך זיין פריילעך, לוסטיק. איך בעט דיך, האַנסל!

קאָנסטאַנצע:

(צו מאַרטאַ'ן) מוטער! דו מאַכסט זיך דערמיט שווערער אויפ'ן האַרצן. גלויב מיר! איז דען אַזוי ניט שווער גענוג! איך וועל דיר בעסער זינגען אַ שיין, פריילעך ליד! (וויל זינגען. מאַרטאַ האַלט איר אָפּ)

מאַרטאַ:

(צו קאָנסטאַנצע'ן) נייין, מיין קינד, דאָס פאַרשטייסטו ניט. דו ביזט נאָך ניט געווען קיין מאַמע! איך בעט דיך, האַנס, שפּיל דאָך!

האַנס:

(מאַכט אַ ניט־צעפרידענע מינע) אויב דו ווילסט ניט אַנדערש! (האַנס שפּילט אַ טרויעריק ליד. מאַרטאַ וויינט. אַ געדריקטע שטימונג)

ווערנער:

(אַביסל שטרענג) וואָס איז דאָ אייגנטלעך געשען? מיר פאָרן אין אונזער לאַנד, בויען אַ ניי, פריי לעבן, פאַר אונז, פאַר אונזערע עלטערן און פאַר אונזערע קינדער! מיר ווילן אָנגרייטן אַ פּלאַץ פאַר דעם גאַנצן אידישן פאָלק (צו האַנס'ן, צו עריד'ן) און פאַר אייך אויך!

האַנס:

אַ דאַנק! מיר פאָרן קיין אַמעריקע, קיין בראַזיל. מיר האָבן אונזער פּלאַץ.

פראַנץ:

וואוהין זאָלן מיר אָבער גיין אין אונזערע אַלטע טעג? מיר זיינען דאָך אַלט, צעבראָכן...

מאַרטאַ:

(צו זיך) דאָ איז דאָך אַלץ... אונזער פאַרגאַנגענהייט... אונזערע שיינע חלומות... אונזער גאַנץ לעבן... די קברים פון אונזערע עלטערן, וועלכע זיינען אונז טייער און הייליק, זיינען דאָך דאָ, אין דייטשלאַנד!

לאָרע:

די קברים פון מיינע עלטערן זיינען אויך דאָ. זאָלן זיי ליגן אין רו און פרידן. מיר זיינען יונג, פול מיט האָפענונג. מיר מוזן אויפבויען אַ ניי, פריי לעבן. מיר וועלן דאָס דערגרייכן. מיר זיינען שטאַרק, קרעפטיק; מיר וועלן גובר זיין!

(דער אָבער־קאַנטאָר קומט אַריין. געגנזייטיקע באַגריסונג)

אָבער־קאַנטאָר:

איך בין געקומען זיך נאָכאַמאָל געזעגענען מיט מיינע בעסטע תלמידים — קורט און גרעטע!

אַלע:

זייער שיין, זייער פריינטלעך!

האַנס:

(צום חזן) הער אָבער־קאַנטאָר, איר געדענקט, ווען מיר האָבן געפייערט חנוכה ביי אונז אין הויז, האָט איר זיך דעמאָלט אויסגעדריקט, אויב איך האָב ניט קיין טעות, (איראָניזירנדיק) אַז לאָרע איז אייער בעסטע שילערין?

(אַלע לאַכן. אויך דער אָבער־קאַנטאָר)

לאָרע:

אַלע שילער פונם הער אָבער־קאַנטאָר זיינען די בעסטע, נאָר דו, שגץ! (דרייט מיט ליבשאַפט זיין אויער)

אָבער־קאַנטאָר:

(צו לאָרע'ן) ריכטיק!

מאַרטאַ:

(צום אָבער־קאַנטאָר) מיין האַנס האָט אָקאָרשט דערמאָנט חנוכה. אַ וואונדערבאַרן אָוונט האָבן מיר דאַן דורכגעלעבט! אפשר זיינען מיר דאַן צום לעצטן מאָל געווען צוזאַמען ביי אַזאַ הער־לעכן אידישן יום־טוב.

ווערנער:

(שטרענג) מוטער! וואָס זיינען דאָס פאַר אַ ווערטער: צום לעצטן מאָל... צום נעקסטן חנוכה קומט איר אַלע צו אונז קיין ארץ־ישראל, און מיר אַלע וועלן דאָרט פייערן דעם חנוכה יום־טוב, נאָך שענער, נאָך אינהאַלטסרייכער, ווי דאָ אין גלות! אַלע צוזאַמען: איר, הער אָבער־קאַנטאָר, אויך דו, האַנס, דו, עריך. אַלע, אַלע, לשנה הבאה!

אָבער־קאַנטאָר:

אויב גאָט וועט נאָר וועלן, וועל איך זיכער קומען!

לאָרע:

הערלעך וועלן מיר פייערן! אויף דער פרייער מאַמע־ערד, אונטער דעם פרייען הימל!

אָבער־קאַנטאָר:

(צו לאָרע'ן, שטיל, אָבער אַלע הערן) אויך אַ ברית מוזן מיר דאָרט פּראָווען, אם ירצה השם. דאָס מוז זיין אַן אמת'ער מאַקאַבייער!

לאָרע:

(שעמעוודיק) איך האָף, הער אָבער־קאַנטאָר!

אַלע:

אַ אינגל! אַ מיידל!

ווערנער:

(צו לאָרע'ן) דו הערסט, לאָרע! אָרדערס גיבן זיי דיר פון אַלע זייטן! צווילינגס ווילן זיי! נו, חברה!

אָבער־קאַנטאָר:

(צו האַנס׳ן) און דו, האַנס?

האַנס:

(צום אָבער־קאַנטאָר) איך וויל ניט האָבן קיין קינדער, הער אָבער־קאַנטאָר!

אָבער־קאַנטאָר:

(צו האַנס׳ן. שאָקלט מיט׳ן קאָפּ, וואָס זאָל באַדייטן: נו אַ חברה־מאַן) ניין, ניט דאָס מיין איד! איך פרעג: וואָס וועסטו טאָן? וואוהין פאָרסטו?

האַנס:

אַן ערלעכער שלאָסער וועל איך זיין. אַ מענטש און אַ איד! איך פאָר קיין אַמעריקע.

(אַדאָלף קומט אַריין)

אַדאָלף:

גוטן אָוונט, מיינע דאַמען און הערן!

(אַלע: גוטן אָוונט, אַדאָלף!)

האַנס:

(צו אַדאָלף׳ן) איך וואונדער זיך, וואו נעמסטו דאָס כח צו טראָגן אויף דיינע פּלייצעס אַזאַ גרויסן נאָמען... אַ—דאָ—לף! אַזאַ נאָמען טראָגט דאָך „אונזער" פירער!... אַדאָלף היטלער... (די יוגנט לאַכט, די עלטערע מאַכן אַן ערנסט פּנים)

אַדאָלף:

(צו האַנס׳ן) אָט זעסטו דאָך! (צום אָבער־קאַנטאָר, עטוואָס אין שפּאַס, ווייזט זיינע שטאַרקע מוסקולן און געזונטע ברוסט) גאָט גיט מיר קראַפט! (צו דער יוגנט) נו, חברה — פּאַלעסטינצעס, אַמעריקאַנער, בראַזיליאַנער, אַרגענטינער... דער גוטער יאָר ווייס אייך — מאָרגן מאַרש אין דער פרייער וועלט!

מאַרטאַ:

מאָרגן. אין אַ גליקלעכער שעה!
(די שטימונג ווערט אַן ערנסטע)

אַדאָלף:

פיל גליק, חברה! יאַטן זאָלט איר מיר דאָרט זיין! (איראָניש) און ניט פאַרשעמען דעם דייטשן נאָמען!

האַנס:

(צו אַדאָלף'ן. עטוואָס איראָניש, אין ענגליש) יעס, סער!

פראַנץ:

(צו אַדאָלף'ן. ווייזט אויף דער יוגנט) די קינדער פאָרן אין נייע, ווייטע לענדער צו בויען אַ ניי לעבן פאַר זיך, פאַר די עלטערן, פאַר נייע דורות. און דו? וואָס וועסטו טאָן מיט דיין קראַפט, אַדאָלף?

אַדאָלף:

איך און מיין קראַפט בלייבן דאָ! איך בלייב אין דעם לאַנד, וואו איך בין געבוירן, וואו מיינע עלטערן, אור־אור עלטערן, גאַנצע דורות האָבן דאָ געלעבט, און מיט שוויים און בלוט באַזאַפטיקט די ערד! די ערד איז מיין ערד! איך בלייב דאָ, כדי צוזאַמען מיט אַלע פרייהייטס־קעמפער, מיט דעם בעסערן טייל פון דייטשן פאָלק, אַרבעטן, קעמפן פאַר אַ בעסערער צו־קונפט, פאַר אַ פריי דייטשלאַנד!

קורט:

און פאַר אונזער פאָלק וואָס וועסטו טאָן?

האַנס:

(צו קורט'ן, איראָניש) ניט ווייניקער ווי דו מיט דיינע הינער דאָרט...

אַדאָלף:

(צו האַנס׳ן) ניין, האַנס, דו האָסט ניט קיין רעכט צו איראָ־ניזירן. הינער אויסהאַדעוועז, אַ פאַרמער זיין, איז זייער אַ נוצלעכע אַרבעט, אַ גרויסע אַרבעט, וועלכע פאַדערט פיל ליבע, איבערגעגעבנקייט. איבעריקנס, יעדערער טוט דאָס, צו וואָס עס רופט אים זיין אינערלעכע שטימע.

האַנס:

(צו אַדאָלף׳ן) דו ווייסט ניט קורט׳ס שוואַכקייט. זיין גאַנצער ציל אין לעבן איז אויסצוהאַדעוועז דורות פון הינער. (גייט צו צו קורט׳ן, קלאַפּט אים מיט ליבע אין דער פּלייצע)

ווערנער:

(צו האַנס׳ן) גענוג, האַנסל. אַלץ מיט אַ מאָס! די שטונדע איז צו ערנסט!

האַנס:

טאַקע דערפאַר.

קורט:

(צו אַדאָלף׳ן) דו ביזט מיר נאָך שולדיק אַן ענטפער, אַדאָלף.

אַדאָלף:

(צו קורט׳ן) איך האָב ניט פאַרגעסן. (קוקט אין דער ווייט, רעדט אַרויס שאַרף, דייטלעך, ציט די ווערטער) וואָס וועל איך טאָן פאַר דעם אידישן פאָלק? (פאַרטראַכט זיך) אַ סך! דורך דער באַפרייאונג פון דייטשן פאָלק וועט דאָס אידישע פאָלק פריי ווערן! ווען דאָס דייטשע פאָלק וועט צערייסן די קייטן, אין וועלכע עס איז געשמידט, ווען דאָס פאָלק וועט פון זיך אַראָפּוואַרפן די קנעכטשאַפט און דעם שווערן יאָך, און וועט ווערן פריי — דעמאָלט וועט פריי ווערן אויך דאָס אידישע פאָלק! ווי איך האָב שוין געזאָגט, איך בלייב דאָ און מוז דאָ

בלייבן, צו העלפן מיינע חברים אין אַט דעם הייליקן קאַמף, צו העלפן אויך מיינע אידישע ברידער אין זייער טאָג־טעגלעכן שווערן לעבן.

ווערנער:

(צו אַדאָלף׳ן) און דערמיט, דענקסטו, וועט פאַרענטפערט ווערן די אַלטע אידישע פראַגע.

אַדאָלף:

(קאַטעגאָריש, איבערצייגנד) יאָ! איך בין אין דעם איבערצייגט! דאָס אידישע פאָלק איז אַ טייל פון דער מענטשהייט. איז די מענטשהייט פריי — איז פריי דאָס אידישע פאָלק; איז זי אין קנעכטשאַפט — איז פאַרשקלאַפט אויך דאָס אידישע פאָלק! קורץ — דער גורל פון אונזער פאָלק איז ענג פאַרבונדן מיט דעם גורל פון די פעלקער, צווישן וועלכע מיר וואוינען, מיט דער גאַנצער מענטשהייט!

טרודע:

(צו אַדאָלף׳ן) אייך איז לייכט צו רידן, איר בלייבט דאָך דאָ, אין דער היים, אין דייטשלאַנד... (פאַרטראַכט זיך)

אַדאָלף:

(שאָקלט מיט׳ן קאָפּ, עטוואָס פאַרביטערט) יע, לייכט... האָסטו אַן אַנונג!

ווערנער:

ניין, טרודע! פיל, פיל לייכטער איז אויסצואוואַנדערן. אָבער בלייבן דאָ... אין דער „היים"... (פאַרביטערט) דאָס איז פיל, פיל שווערער...

לאָרע:

(צו אַדאָלף׳ן) אַ גרויסן קרבן ברענגסטו דערמיט, וואָס דו בלייבסט דאָ! גרויס איז דיין אָפּפּ...

אַדאָלף:

(מאַכט אַ באַוועגונג מיט דער האַנט אין לאָרע׳ס זייט) אַנטשולדיק, לאָרע, וואָס איך שלאָג דיר איבער. ס׳איז ניט קיין קרבן, ווי דו רופסט עס, ניט קיין אָפּפער פון מיין זייט! אַ קרבן וואָלט דאָס געווען דעמאָלט, ווען מ׳וואָלט מיך דערצו געצוואונגען. (מיט שטאָלץ און קראַפט) איך אַליין האָב מיר אויסגעקליבן מיין וועג!

אָבער־קאַנטאָר:

(צו אַדאָלף׳ן) דאָס איז דאָך אָבער אַ סכנה! איר אָפּפערט דאָך אייער לעבן! איר ווייסט דאָך מיט וואָס דאָס שמעקט!...

אַדאָלף:

(מאַכט קליין די גאַנצע זאַך) סכנה... עד... איר געדענקט דאָך, הער אָבער־קאַנטאָר, וואָס דער דיכטער זאָגט:

קאַמף מאַכט לעבעדיק,
קאַמף פאַרהאַרטעוועט,
קאַמף גיט מוט!
אין קאַמף געפינט מען זיך,
אין קאַמף דערהויבט מען זיך,
אין קאַמף שלאָגט הייס דאָס בלוט!

(פּויזע)

הער אָבער־קאַנטאָר, לאָמיר בעסער ריידן פון אַנדערע זאַכן. וואוהין פאָרט איר, זאָגט מיר?

אָבער־קאַנטאָר:

איך בלייב דאָ מיט מיין געמיינדע. איך וועל שטאַרקן די שוואַכע, געבן טרייסט די פאַרצווייפלטע, העלפן די, וועלכע נויטיקן זיך אין הילף.

עריך:

איר זעט דאָך, הער אָבער־קאַנטאָר, וואָס בלייבט פון דער גע־מיינדע. פאַמיליעס ווערן צעריסן... קיינער בלייבט ניט...

מאַרטאַ:

צעזייט און צעשפּרייט איבער אַלע ימים. עס בלייבן דאָך נאָר אַלטע און שוואַכע.

אָבער־קאַנטאָר:

איך בלייב מיט זיי, מיט די אַלטע און שוואַכע, ווי איר האָט געזאָגט, פרוי לעווענטאַל!

גרעטע:

און ווען די אַלטע און שוואַכע וועלן אויסוואַנדערן צו זייערע קינדער, וועט דאָך פון דער געמיינדע ניט בלייבן קיינער.

אָבער־קאַנטאָר:

כל־זמן אפילו איין איד וועט בלייבן דאָ, בלייב איך מיט אים! (אַלע קוקן אָן דעם חזן מיט רעספּעקט און יראת־הכבוד)

אַדאָלף:

(נעמט אַרום דעם חזן) פיין, וואונדערבאַר!

האַנס:

(צום אָבער־קאַנטאָר) זאָרגט ניט, הער אָבער־קאַנטאָר, איין איד בלייבט דאָך געוויס: דאָס איז דאָך אַדאָלף. ניט קיין אַי־אַי־אַי איד, אָבער פאָרט אַ איד! (קלאַפּט אַדאָלף'ן אויף די אַקסלען)

לאָרע:

(צו אַלעמען) מיט אונזער אָבער־קאַנטאָר קענען מיר שטאָלץ זיין. קינדער, מיר האָבן ביז היינט ניט געוואוסט, וואָס פאַר אַ לערער מיר האָבן געהאַט!

פראַנץ:

(דריקט שטאַרק די האַנט פון אָבער־קאַנטאָר) הער אָבער־קאַנטאָר! איר זיינט דער ריכטיקער קאַפּיטאַן! איר ווילט דער לעצטער פאַרלאָזן די שיף. עס וועט לאַנג ניט דויערן. די שיף איז צע־שמעטערט, צעבראָכן, און באַלד וועט זי שוין זינקען.

אדאָלף:

(צו פראַנץ׳ן) ניט פּעסימיסטיש זיין, הער לעווענטאַל! ניט פאַר־צווייפלט זיין! איר זיינט דאָך אַ סאָלדאַט! די שיף וועט ניט אונטערגיין! (מיט ביטערקייט) זיי וועלן אונז ניט פאַרניכטן! דאָס אידישע פאָלק לעבט און וועט לעבן! זיי וועלן פאַרניכטעט ווערן! זאָל נאָר קומען די גליקלעכע שטונדע! אַ! וועל איך זיך מיט זיי אָפּרעכענען!

ווערנער:

איך גלויב אויך אין זייער מפּלה און אין אונזער באַפרייאונג. אָפּרעכענען זיך מיט אונזערע פיינט — דאָס ניט! צו דעם האָבן מיר, אידן, אַ קורצן זכרון. מיר פאַרגעסן אַלע אונזערע באַ־ליידיקונגען, צרות און פּייניקונגען, וועלכע אונזערע שונאים האָבן אונז אָנגעטאָן. מיר פאַרגעסן אַלץ. נאָר איין זאַך פאַר־געסט ניט דאָס אידישע פאָלק, דאָס איז ירושלים...

לאָרע:

ירושלים! וואונדערבאַר האָסטו דאָס אַרויסגעזאָגט, ווערנער! קיין שפּראַך אין דער וועלט: יערוזאַלעם, דזשערוסעלעם, יע־רוסאַלים, דריקט ניט אויס דאָס הייליקע, באַגייסטערטע, ערהאַ־בענע, וואָס ליגט אין דעם וואָרט: י ר ו ש ל י ם! (קליינע פּויזע) י—רו—ש—לים! איך הער די טריט פון די נביאים, אין מיינע אויערן קלינגען די סימפאָניעס פון אונזערע לויים, איך זע די גרויסקייט פון אונזער פאָלק. אָט שטייען פאַר מיינע אויגן די שיינע טעכטער ציון׳ס, טאַנצנדיק אין די גערטנער און פעלדער פון יהודה. פרייע מענטשן זיינען מיר געווען אויף דער פרייער נאַטור! (קליינע פּויזע) איז ניט פּראַכטפול, אדאָלף?! זאָג אָפן, ווען אפילו דו געהערסט ניט צו אונז!

גרעטע:

(צו לאָרע׳ן) וואָס הייסט אדאָלף געהערט ניט צו אונז?! ער האָט אַ וואָרעם אידיש האַרץ, טראַצדעם, וואָס ער איז אַ פרייהייטס־קעמפער.

קורט:

געווים! ער איז אונזערער א יאט!

אַדאָלף:

(צו גרעטע׳ן און קורט׳ן) גוט. אייערער, אונזערער... איך וויל זיך ניט שפּאַרן. (צו לאָרע׳ן) איך וויל דיר נאָר זאָגן, לאָרע, אַז מיינע אויערן זיינען ליידער ניט קיין מוזיקאַלישע. איך הער ניט און זע ניט דאָס, וואָס דו הערסט און זעסט. פאַר מיר איז אַרבעט דאָס וויכטיקסטע! ניט די ראָמאַנטיק פון ירושלים, וועלכע דו האָט אַזוי פאַרביק און שיין אויסגעדריקט, פאַרכאַפּט מיד, נאָר די פּאָעזיע פון אַרבעט — די אַרבעט פון די חלוצים, וועלכע בויען א ניי, געזונט, פריי לעבן אויף סאָציאַליסטישע יסודות! פאַר זייער העלדישקייט, גלויבן, פאַר זייער אימפּעט, עקשנות, פאַר זייער ברען און הייליקן פייער, מיט וועלכן זיי לעבן און שאַפן, בויג איך מיינע קני! (קליינע פּויזע) קורץ — פּאַלעסטינע איז ביי מיר א לאַנד, ווי אַלע אַנדערע לענדער, וועלכע קענען געבן אַן אָרט און אַרבעט פאַר פאַריאָגטע.

ווערנער:

(צו אַדאָלף׳ן) אוי, דאַרפן מיר האָבן אין ארץ־ישראל אַזעלכע יאַטן, ווי דו! (קלאַפּט אים חבר׳יש אין דער פּלייצע)

(קאָנסטאַנצע האָט ביי דער גאַנצער סצענע, פון דער צייט אָן, ווען אַדאָלף איז אריין אין צימער, קיין אַנטייל ניט גענומען אין די אַלע געשפּרעכן, נאָר מיט לאַנגזאַמע טריט געגאַנגען הין און צוריק, די הענט פאַרלייגט הינטן, די גאַנצע פיגור עטוואָס געבויגן, ווארפנדיק אירע בליקן פון צייט צו צייט אויף אַדאָלף׳ן און אויף אַנדערע. ביסלעכווייז גלייכט זיך אויס איר קערפּער, די אַקסלען ווערן העכער, דער גאַנצער קערפּער אָנגעפילט מיט שטאַרקייט און ענערגיע. אויף אַ סעקונדע האָט זי זיך אָפּגעשטעלט ביים שפּיגל, זיך אָנקוקנדיק)

אַדאָלף:

(צו קאָנסטאַנצע׳ן) קאָנסטאַנצע, דו ביזט א חכמה! מיר רייסן

זיך דאָ די העלזער, מיר זיינען שוין באַלד הייזעריק, און דו שפּאַצירסט און שווייגסט!...

האַנס:

קאָנסטאַנצע, וויפיל מייל האָסטו שוין געמאַכט? דו האָסט שוין געקענט זיין אין פּאַלעסטינע, ביי קורט'ס הינ..., אַנטשולדיקט, אין קורט'ס פּאַרם!

קאָנסטאַנצע:

איך האָב אַלץ געהערט, אויפמערקזאַם געהערט. אייערע אַלעמענס רייד דורכגעטראַכט, דורכגעווייטיקט, דורכגעפילט...

אַדאָלף:

נו, וואוהין גייסטו?

גרעטע:

קאָנסטאַנצע פאָרט מיט אונז קיין ארץ־ישראל. דאָס איז שוין גאַנץ זיכער.

האַנס:

אפשר וועט זיך קאָנסטאַנצע מיישב זיין, און פאָרן מיט מיר קיין אַמעריקע?

אַדאָלף:

(צו אַלעמען) אפשר בראַזיל, אַרגענטינע? ברענגט זשע קאָנ־סטאַנצע'ן אייערע אַנדערע איינלאַדונגען! ניין, פּאַלעסטינע איז ניט פאַר קאָנסטאַנצע'ן! קאָנסטאַנצע איז אַ מענטש פון גרויסן קאַמף, קאָנסטאַנצע איז אַ פּאָעטין, אַ מאָלערין. קאָנסטאַנצע מוז האָבן גרויסע שלאַכטפעלדער, גרויסע לייוועגטן, גוואַלדיקע אַנרעגונגען פאַר גרויסע פּאָעמען!

ווערנער:

(צו אַדאָלף'ן) דאָס אַלץ פאַרמאָגט ארץ־ישראל. ארץ־ישראל נויטיקט זיך אין העלדישע קעמפער און אין מענטשן, וועלכע זאָלן פאַרהערלעכן און באַזינגען דעם קאַמף!

אַדאָלף:

ווערנער! איך קען גוט קאָנסטאַנצע׳ן! איך בין מיט איר גע־שטאַנען זייט ביי זייט, איך האָב זי געזען אין אַ הייליקן קאַמף פאַר פרייהייט, ווי זי ברענט אַליין, באַגייסטערט און צינדט אָן אַנדערע. איך האָב געזען, ווי זי קוקט גלייכגילטיק דעם טויט אין די אויגן. קאָנסטאַנצע איז אַ מענטש פון שטאָדט, פון גרויסע פּלעצער! פאַלעסטינע איז פאַר איר צו ענג. זי וועט דאָרט דערשטיקט ווערן!

קאָנסטאַנצע:

(אַלע נייגעריק) אַדאָלף! דו איבערשעצט מיך. דו האָסט געזאָגט, אַז דו ביזט ניט קיין פּאָעט. צעזונגען האָסטו זיך דאָ אויף אַלע טענער, ניט ערגער ווי לאָרע. (קליינע פּויזע) אַדאָלף! פון דער פריערדיקער קאָנסטאַנצע איז ניט פיל געבליבן. פאַרטאַכלע־וועט, פאַרברענט. איך בין אָבער ניט באַנקראָט! (הויבט אָן ריידן באַגייסטערט, פלאַקערט. וואָס ווייטער ווערן אירע ווערטער שטאַרקער און ליידנשאַפטלעכער; איר קאָפּ העכער, און איר גאַנצער קערפּער פילט זיך אָן מיט עלעקטריציטעט) אַדאָלף! דו און איר אַלע, איר ווייסט דאָך פון מיין פערזענלעכן לעבן. מיט אַ שעה צוריק בין איך געזעסן ביי דער פּיאַנע, געשפּילט אַ טרויעריק ליד, געזעסן צעבראָכן, נידערגעשלאָגן, פאַרצווייפלט, קליין אַזוי ביי זיך, אַז איך אַליין, און דאָס איז דאָס שרעקלעכסטע, האָב אויף זיך אַ רחמנות געפיל באַקומען. גרעטל, לאָרע און ווערנער האָבן מיך באַרואיקט, געצערטלט, ווי אַ מוטער באַהאַנדלט אַ קראַנק קינד. פּפוי, איך שעם זיך דאָס אַלעס צו זאָגן! איצט, ניין! קאָנסטאַנצע לעבט! איך פיל, ווי פליג־לען זיינען ביי מיר אויסגעוואַקסן, וועלכע הויבן מיך אין די הויכע הויכקייטן! אַ סוף מיט דער פאַרגאַנגענהייט! עס איז אַ שאַנדע צו לאָזן זיך איצט באַהערשן פון פערזענלעכע נידערלאַגעס. געגוג! צום קאַמף! צו אַרבעט! קאָנסטאַנצע האָט דערוואַכט! (אַלע: בראַוואָ! באַגייסטערטע שטימונג) קינדער!

איך פאָר ניט קיין פּאַלעסטינע, איך פאָר אויך ניט אין קיין אַנדערע לענדער. איך בלייב דאָ! (אַדאָלף, די אַלטע לעוועניטאַלס, דער אָבער־קאַנטאָר גליקלעך, צופרידן) מיין אָרט איז דאָ! איך וועל זיין מיט די עלטערן, וואָכן איבער זיי, איך וועל אייך, הער אָבער־קאַנטאָר, העלפן אין אייער אַרבעט: שטאַרקן די שוואַכע, געבן טרייסט און אויפמונטערונג די פאַרצווייפלטע. איך וועל דינען מיין פאָלק, וואָס איז מיר פריער געווען פרעמד און איצט אַזוי נאָענט! איך וועל אויך דיר, אַדאָלף, העלפן אין דיין הייליקן קאַמף! אַך, ווי גוט איז מיר איצט! איך פיל זיך איצט אַזוי יונג, קרעפטיק, פול מיט האָפענונג! איצט איז פרילינג. די גאַנצע נאַטור האָט דערוואַכט פון טיפן שלאָף, און אויך פאַר מיר איז געקומען די דערוואַכונג! (מאַרטאַ לויפט צו איר צו, קושט זי: מיין קאָנסטאַנצע, מיין קינד!) אַך, מוטער, ווי שיין און אינהאַלטסרייך איז דאָס לעבן! (צו אַלעמען) קינדער! פאָראויס! דאָס לעבן האָט ניט קיין זין, ווען מ'פאַרלירט דעם גלויבן אין מענטשן און אין דעם ענדלעכן זיג פון ליבע און פרייהייט!

(אַלע גייען צו קאָנסטאַנצע'ן, נעמען זי אַרום, קושן זי; דער אָבערקאַנטאָר און אַדאָלף דריקן איר באַגייסטערט די הענט. קאָנסטאַנצע, אַביסל דערשעפּט, זעצט זיך) איך בין טאַקע מיד. (מיט אַ שמייכל) אַ קלייניקייט — אַזוי פיל מייל געגאַנגען דורכ'ן צימער.

אַדאָלף:

איר זעט, חברה, איך האָב געזיגט! איך מיין, קאָנסטאַנצע'ס באַשלוס האָב איך זיך אַזוי פאַרגעשטעלט. לעבן זאָל קאָנסטאַנצע'ס דערוואַכונג!

אַלע:

לעבן זאָל קאָנסטאַנצע!

(קאָנסטאַנצע באַדאַנקט)

פראַנץ:

(צו מאַרטאַ'ן) נו, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, מאַרטאַ! אַלע

צרות, וואָס מיר האָבן דורכגעמאַכט אין לעבן, האָבן זיך גע־לוינט! אויך צו אונז, עלטערן דור, איז געקומען די דערוואַכונג! (צו קאָנסטאַנצע׳ן) קום צו מיר, מיין קינד! (דריקט זי צו זיין ברוסט) אויך דיין אַלטער פאָטער איז יונג געוואָרן! (באַפרייט זי פון זיינע אָרימס) אויך איך בין געווען צעבראָכן, דערני־דעריקט, פריצייטיק געעלטערט, געפילט זיך אַזוי קליין, אַנ־מעכטיק, שוואַך. גאַנצע טעג געזעסן און געבורטשעט: גע־וויטער... שטורעם... (קליינע פויזע) אויס! (שטרעקט אויס זיין סאָלדאַטישע ברוסט) פראַנץ לעוועטאַל האָט דערוואַכט! דערוואַכט פאַר זיין פאָלק! איך וועל דינען מיין פאָלק מיט אַלע מיינע כוחות! איך בין יונג!

האַנס:

(לויפט צו צו זיין מוטער, פירט איר צו צום פאָטער. גליקלעך, צופרידן) אָט האָסטו, מוטער, מיטאַמאָל געקראָגן אַ יונגן מאַן! (אַלע לאַכן צופרידן)

פראַנץ:

(דרייט האַנס׳ן פאַר׳ן אויער) און וואָס האָב איך געקראָגן? (צו מאַרטאַ׳ן מיט אַ צופרידענעם שמייכל) די זעלבע אַלטיטשקע מאַרטאַ!

ווערנער:

(צו פראַנץ׳ן) ניין, פאָטער! מוטער איז שטענדיק יונג. זי איז שטענדיק געווען מיט אונז!

(אַלע: מוטער איז יונג, פאָטער יונג. הערלעך איז דאָס לעבן!)

אָבער־קאַנטאָר:

שטאָלץ קענען מיר זיין מיט אונזער יוגנט, מיט אונזערע חלוצים. האָבנדיק אַזאַ יוגנט, וועט אונזער פאָלק ניט אונטערגיין, פאַר־קערט — מיר וועלן גובר זיין! מ׳קען מאַכן אַ באַגייסטערטן שהחיינו, ווען מ׳זעט, ווי קינדער זיינען צוזאַמען מיט די עלטערן און די עלטערן מיט די קינדער! פרוי לעוועטאַל! הער לעוועט־טאַל! איר זיינט די גליקלעכסטע מענטשן, איר האָט דאָך אַזעלכע

קינדער! געבענטשט זאָלן זיי זיין דאָ און דאָרט. (צו אַלעמען) גאָט זאָל מיט אייך זיין אומעטום, וואו איר זיינט!

ווערנער:

איר האָט ריכטיק געזאָגט, הער אָבער־קאַנטאָר, דאָ און דאָרט. דאָרט, אין ארץ־ישראל, וואוהין מיר גייען, און אין אַנדערע לענדער, וואוהין אידן גייען, דאָ, אין די לענדער, וואו אידן בלייבן, אומעטום, וואו אידן בויען אַ ניי לעבן, אַ פריי לעבן, אַ האָרעפּאַשנע לעבן, זאָלן געבענטשט זיין זייערע הענט און געשטאַרקט ווערן זייערע כוחות!

אַדאָלף:

און וואָס זאָלן טאָן די יעניקע פון אונזערע ברידער, וועלכע קענען דאָ ווייטער ניט בלייבן, מוזן אויסוואַנדערן, און ס'איז ניטאָ, וואוהין?

קאָנסטאַנצע:

עס בלייבט איין וועג: ווענדן זיך צו אַלע מענטשן אין דער וועלט: מענטשן, עפנט די טויערן! מענטשן, עפנט אייערע הערצער! מענטשן, זייט מענטשן!

מאַרטאַ:

און איך, איינע פון די מאַמעס, וועמעס קינדער ווערן צעזייט און צעשפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט, ווענדע זיך מיט שמערץ און טיפן ווייטיק צו אייך, מאַמעס פון דער גאַנצער וועלט: העלפט אונזערע קינדער, העלפט!

פאָרהאַנג.

פאַרליר ניט די האָפנונג

(אַ וואַנדער־ליד)

טעקסט און מוזיק

פון

באָריס קאַדער

•

HOPE, ALWAYS HOPE!

WORDS AND MUSIC

By BORIS KADER

For-dsche ge-sunt,blaibsche gesunt,di kin-derlach un du,mein veib.
D.S.
Refrain: Piano
Fine.
8ve
2. Feld-er un veld-er, vas-ser un berg,tzeshaiden uns af a lan---ge tzeit.
Feld-er un veld-er, vas-ser un berg, Oi, oi,oi,oi,oi, Oi!
For-dsche ge-sunt, blaib-sche ge-sunt,di kin-der-lach un du,mein veib.
D.S.

3. Far-lir nit di hof'nung, du, mein mann. Hof-sche, hof-sche, du, mein- veib.

He- f'n, he-f'n, shten-dig -- hof-n, oi, oi, oi, oi, oi, oi!

For-dsche ge-sunt, blaib-sche ge-sunt, di-kind-er-lach un--du- mein veib.

D.S.

4. Shreib mir a bri--ve- -le, shreib mir a bri---ve---le,

Shreib mir a bri--ve-le--mein- mann. shreib mir a bri--ve--le,

shreib mir a bri--ve -le, a bri-ve-le shreib mir mein mann.

D.S.

COPYRIGHT 1939, BY BORIS KADER

ליבאַר וואָירלד פּרעס
508 סאוט קעדזי עוועניו
שיקאַגאָ, איל.